

ΚΕΙΜΕΝΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΓΙΑ ΕΝΑ ΣΧΟΛΕΙΟ ΧΩΡΙΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥΣ:

Εισαγωγή της δικαιωματικής προσέγγισης
στη συλλογή και ανάλυση στατιστικών
δεδομένων για την εκπαίδευση
των μαθητών/τριών με αναπηρία

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Έκδοση:

Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.)

Κεντρικά γραφεία: Ελ. Βενιζέλου 236, Τ.Κ. 163 41, Ηλιούπολη
Τηλ.210 9949837, e-mail: esaea@otenet.gr,
www.esamea.gr, www.paratiritirioanapirias.gr

Αθήνα, 2019

Η παρούσα έκδοση συγχρηματοδοτήθηκε από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό ταμείο) στο πλαίσιο της Πράξης «Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας» που εντάσσεται στους Άξονες Προτεραιότητας: 1 «Συστημικές Παρεμβάσεις των θεσμών της αγοράς εργασίας και της πρόνοιας», 4 «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας» και 5 «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση 2014-2020»

ISBN παρούσας έκδοσης (e-book PDF): 978-618-5124-18-2

ISBN πρωτότυπης έκδοσης (έντυπο βιβλίο): 978-618-5124-12-0

Επιμέλεια εντύπου:

eIKONA
ΚοιΣΠΕ Αθηνών

Κοι.Σ.Π.Ε. ΑΘΗΝΩΝ «Η ΕΙΚΟΝΑ»
Μεσογείων 154, Αθήνα 11527
Τηλ.: 210 7473951, Fax: 210 7474072
e-mail: koispeeikona@outlook.com.gr

Παραγωγή Προσβάσιμης Έκδοσης PDF:

infalia

INFALIA PC
ΒΕΠΕ Θεσσαλονίκης (κτίριο Γ2), Πυλαία 55535
Τηλ.: 2310 365180, e-mail: info@infalia.com
Ιστοσελίδα: www.infalia.com

Περιεχόμενα

Πρόλογος Προέδρου Ε.Σ.Α.μεΑ.....	2
Επιτελική σύνοψη	3
1. Η σημασία και το πλαίσιο του ζητήματος.....	3
1.1 Η εκπαίδευση ως δικαίωμα και το άρθρο 24 της σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (2006).....	4
1.2 Μεταστροφή παραδείγματος στην κατανόηση της αναπηρίας και στην εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία.....	5
1.3 Η συμπερίληψη ως αναγκαία συνθήκη ποιότητας της εκπαίδευσης	6
1.4 Συμπεριληπτική, ποιοτική εκπαίδευση και βιώσιμη ανάπτυξη	7
1.5 Απαίτηση για εθνικά δεδομένα παρακολούθησης του άρθρου 24 της Σύμβασης	8
1.6 Το ευρωπαϊκό και διεθνές πλαίσιο	9
2. Μεθοδολογία για την ανάπτυξη εθνικών δεικτών για το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία σε συμπεριληπτική, ισότιμη και ποιοτική εκπαίδευση	16
2.1 Ανάγκη για εθνικό σχέδιο δράσης.....	16
2.2 Υιοθέτηση της δικαιωματικής προσέγγισης στην ανάπτυξη εθνικών δεικτών παρακολούθησης της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης.....	16
2.3 Τα βήματα της προτεινόμενης μεθοδολογίας.....	17
2.3.1 Κατανόηση κανονιστικού περιεχομένου και καθορισμός βασικών αρχών του άρθρου 24	18
2.3.2 Καθορισμός των απαιτήσεων που εκπληρώνουν τις βασικές αρχές	18
2.3.3 Καθορισμός γενικών δεικτών	19
2.3.4 Εξειδίκευση και ανάπτυξη ειδικών δεικτών	19
2.4 Εννοιολογικό πλαίσιο αρχών και απαιτήσεων.....	20
2.5 Προτεινόμενοι γενικοί δείκτες	24
3. Γενικές συστάσεις για το εθνικό πλαίσιο συλλογής και ανάλυσης στατιστικών δεδομένων για τη συμπεριληπτική εκπαίδευση	27

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η προώθηση και περιφρούρηση του δικαιώματος των παιδιών και των ατόμων με αναπηρία σε ποιοτική και ισότιμη εκπαίδευση αποτελεί ύψιστη προτεραιότητα για την Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ). Η εκπαίδευση δεν αποτελεί μόνο ένα θεμελιώδες δικαίωμα, αλλά και σημαντικό καταλύτη για την εκπλήρωση πολλών άλλων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως του δικαιώματος στην εργασία, του δικαιώματος σε ένα αποδεκτό επίπεδο διαβίωσης, των δικαιωμάτων συμμετοχής στην κοινωνική, στην πολιτιστική και την πολιτική ζωή. Για τα άτομα με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις, η εκπαίδευση λαμβάνει πρόσθετη σημασία, έχοντας καθοριστικό αντίκτυπο στην αυτονομία και την ανεξαρτησία τους, στη δυνατότητά τους να ζήσουν μια ζωή με αξιοπρέπεια και αυτό-καθορισμό. Από την άποψη αυτή, το δικαίωμα στην εκπαίδευση είναι ίσως το πιο αποτελεσματικό μέσο για την επίτευξη ίσων ευκαιριών για τα άτομα με αναπηρία.

Το παρόν κείμενο αποτελεί μέρος μια σειράς πέντε (5) Κειμένων Πολιτικής που εκπονήθηκαν στο πλαίσιο του Π.Ε 3 «Μονάδα Τεκμηρίωσης» του Υποέργου 1 «Σχεδιασμός και Λειτουργία του Παρατηρητηρίου Θεμάτων Αναπηρίας» της Πράξης «Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση 2014-2020», με συγχρηματοδότηση από την Ελλάδα και από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο.

Κλειδί για την ισότιμη πρόσβαση των μαθητών με αναπηρία αποτελεί η συμπερίληψη, γι' αυτό και το άρθρο 24 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες επιτάσσει τη διασφάλιση της πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία σε ενιαία ποιοτική και συμπεριληπτική εκπαίδευση. Επιχειρώντας και στη χώρα μας τη μεταστροφή παραδείγματος από τη διαχωρισμένη ειδική αγωγή σε ένα σχολείο για όλους τους μαθητές, είναι περισσότερο από αναγκαία η παραγωγή αξιόπιστων και χρήσιμων στατιστικών δεδομένων και δεικτών, για τον σχεδιασμό και την αξιολόγηση των πολιτικών και των μέτρων που λαμβάνονται προς αυτή την κατεύθυνση.

Για το αναπηρικό κίνημα της χώρας, τα αποτελέσματα της εκπαίδευσης δεν πρέπει να αποτιμώνται βάσει μιας στενής αναπτυξιακής προσέγγισης, στο όνομα της οποίας έχουμε δει να προωθούνται νεοφιλελεύθερες εκπαιδευτικές πολιτικές, να γίνονται συστάσεις για μείωση της εκπαιδευτικής δαπάνης, κλείσιμο σχολείων και απολύσεις εκπαιδευτικών, προκειμένου το σύστημα να γίνει, υποτίθεται, περισσότερο "αποδοτικό".

Σήμερα, ωστόσο, ακόμα και στο επίπεδο των διεθνών αναπτυξιακών οργανισμών, η δικαιωματική προσέγγιση στα ζητήματα της εκπαιδευτικής πολιτικής αποκτά έδαφος και ενσωματώνεται σε αναπτυξιακές στρατηγικές, καθώς αυξάνεται η συνειδητοποίηση ότι η ανάπτυξη δεν μπορεί να είναι βιώσιμη εάν δεν αντιμετωπιστούν οι κραυγαλέες εκπαιδευτικές ανισότητες.

Ένα σύστημα στατιστικών δεικτών παρακολούθησης της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης, που θα βασίζεται στο δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μπορεί να αποτελέσει ασπίδα προστασίας για ένα δημόσιο και δημοκρατικό σχολείο για όλους τους μαθητές, με αναπηρία και χωρίς αναπηρία.

Ιωάννης Βαρδακαστάνης
Πρόεδρος Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.)

ΕΠΙΤΕΛΙΚΗ ΣΥΝΟΨΗ

Το άρθρο 24 της Σύμβασης κατοχυρώνει ρητώς το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία σε ισότιμη, ποιοτική και χωρίς αποκλεισμούς εκπαίδευση, υπαγορεύοντας στα κράτη να δημιουργήσουν συμπεριληπτικά εκπαιδευτικά συστήματα. Η σταδιακή μετάβαση σε ένα «σχολείο για όλους» απαιτεί από τα κράτη να εκπονήσουν και να εφαρμόσουν εθνικά στρατηγικά σχέδια και σχέδια δράσης, στη βάση αξιόπιστων στατιστικών δεδομένων (όπως επιτάσσεται και από το άρθρο 31 της Σύμβασης), προκειμένου να σχεδιάσουν τεκμηριωμένες πολιτικές για την υλοποίηση των επιταγών της Σύμβασης. Η αντίληψη της εκπαίδευσης πρωτίστως ως δικαίωμα, επιφέρει συνέπειες όχι μόνο στη λειτουργία, την οργάνωση, τους στόχους και τις μεθόδους της εκπαιδευτικής διαδικασίας, αλλά και στις διαδικασίες παρακολούθησης και αξιολόγησής της.

Παραδοσιακά, τα συστήματα συλλογής εκπαιδευτικών δεδομένων εστίαζαν σε βασικούς δείκτες πρόσβασης/εισόδου στην εκπαίδευση (εγγραφές, παρακολούθηση, ολοκλήρωση εκπαίδευση) και σε δείκτες μαθησιακών αποτελεσμάτων αποκλειστικά σε σχέση με βασικές γνωστικές δεξιότητες. Αυτά τα συστήματα συλλογής δεδομένων αντανακλούν μια περιορισμένη αντίληψη για την εκπαίδευση και το σκοπό που αυτή υπηρετεί στην κοινωνία. Θεωρώντας τη συμπεριληπτική εκπαίδευση ως δικαίωμα, το οποίο θεμελιώνεται πρωτίστως στην αρχή της ισότητας, πρέπει να αποφασιστεί το είδος των στοιχείων που θα παρακολουθούνται διαχρονικά, ώστε, σύμφωνα με την προτροπή του Ainscow, να μετράμε πλέον αυτά που έχουν αξία (measure what we value), και όχι να δίνουμε αξία σε αυτά που μπορούμε να μετρήσουμε (value what we can measure)¹.

Στο παρόν κείμενο παρουσιάζονται βασικές αρχές και κατευθύνσεις για τη συλλογή και επεξεργασία των αναγκαίων στατιστικών δεδομένων αναφορικά με την παρακολούθηση της εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρία σύμφωνα με τη δικαιωματική προσέγγιση, και προτείνονται γενικοί δείκτες κατά αντιστοιχία με το κανονιστικό περιεχόμενο του άρθρου 24 της Σύμβασης².

1. Η σημασία και το πλαίσιο του ζητήματος

Η ιδέα ενός σχολείου για όλους τους μαθητές με και χωρίς αναπηρία, αναδύθηκε σταδιακά από τη δεκαετία του 1990, ως αποτέλεσμα της αυξανόμενης συνειδητοποίησης:

- της σημασίας της εκπαίδευσης ως καθολικό και αναφαίρετο δικαίωμα,
- της αναπηρίας ως μέρος της ανθρώπινης ποικιλομορφίας,
- της αποτελεσματικότητας της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης για όλους τους μαθητές, με και χωρίς αναπηρία,
- του ρόλου που οφείλει να διαδραματίσει το σχολείο στην άρση των κοινωνικών ανισοτήτων και στην οικοδόμηση βιώσιμων κοινωνιών χωρίς αποκλεισμούς.

¹ Ainscow, M., Howes, A.J., Farrell, P. and Frankham, J. (2003) Making sense of the development of inclusive practices. *European Journal of Special Needs Education* 18, 2, 227-242.

² Ως Σύμβαση αναφέρεται στο κείμενο η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (CRPD).

1.1 Η εκπαίδευση ως δικαίωμα και το άρθρο 24 της σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (2006)

Η εκπαίδευση ως δικαίωμα αναγνωρίζεται επισήμως, για πρώτη φορά, από την Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (1948), και κατοχυρώνεται στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (1966). Το δικαίωμα στην εκπαίδευση έχει συμπεριληφθεί έκτοτε σε πολλές συνθήκες δικαιωμάτων, ενισχύεται ωστόσο σημαντικά με τη **Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού** το 1989, όπου αναγνωρίζεται **με όρους οικουμενικότητας, συμμετοχής, σεβασμού και συμπερίληψης**. Με τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, το δικαίωμα στην εκπαίδευση τοποθετείται στο πλαίσιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των παιδιών, ώστε κάθε εκπαιδευτική πολιτική και πρακτική να αποτιμάται πλέον και με γνώμονα τον σεβασμό της αξιοπρέπειας των παιδιών ως ανθρώπινων όντων. Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού θεμελιώνει το δικαίωμα στην εκπαίδευση πρωτίστως σε 4 βασικές αρχές: **1) την αρχή της μη-διάκρισης, 2) το καλύτερο συμφέρον του παιδιού, 3) το δικαίωμα στη ζωή, την επιβίωση και την ανάπτυξη του παιδιού στο μέγιστο των δυνατοτήτων του και 4) το δικαίωμα του παιδιού για ελεύθερη έκφραση της γνώμης του, σχετικά με οποιοδήποτε θέμα το αφορά.**

Κάνοντας ιδιαίτερη μνεία στα παιδιά με αναπηρία, η Σύμβαση αναφέρεται στην εκπαίδευση ως την πρώτη από μία σειρά παρεχόμενων υπηρεσιών απαραίτητων για την προσωπική ανάπτυξη και την κοινωνική τους ένταξη.

Η αναγνώριση του δικαιώματος των παιδιών με αναπηρία σε ισότιμη και ποιοτική εκπαίδευση αποτυπώνεται στη συνέχεια σε διεθνείς και ευρωπαϊκές διακηρύξεις πολιτικής τη δεκαετία του 1990. Η Παγκόσμια Διακήρυξη για την Εκπαίδευση για Όλους (1990), οι Πρότυποι Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την Εξίσωση των Ευκαιριών για τα Άτομα με Αναπηρία (1993) και η Δήλωση και το Πλαίσιο Δράσης της Σαλαμάνκα (1994), αποτελούν κείμενα που πιστοποιούν την **αυξανόμενη αναγνώριση από τη διεθνή κοινότητα του δικαιώματος των ατόμων με αναπηρία σε εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς.**

Ορόσημο αυτών των εξελίξεων υπήρξε η Δήλωση της Σαλαμάνκα και το Πλαίσιο Δράσης που συνοπογράφηκε στην Παγκόσμια Διάσκεψη για την Ειδική Αγωγή το 1994. Στην Δήλωση αυτή τα κράτη αναγνωρίζουν ότι η εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες πρέπει να παρέχεται στο πλαίσιο του γενικού εκπαιδευτικού συστήματος, υιοθετώντας μία παιδοκεντρική παιδαγωγική ικανή να ανταποκριθεί στις ανάγκες τους. **Προκρίνουν έτσι τα «σχολεία για όλους», σχολεία που δε θα αποκλείουν κανέναν, θα σέβονται τη διαφορετικότητα και θα υποστηρίζουν τη μάθηση και τις ανάγκες κάθε μαθητή.**

Το πρώτο νομικά δεσμευτικό κείμενο που κατοχυρώνει ρητώς το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία σε ισότιμη, ποιοτική και χωρίς αποκλεισμούς (συμπεριληπτική) εκπαίδευση είναι η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (2006).

Η Σύμβαση που κυρώθηκε από την ελληνική πολιτεία με τον νόμο 4074/2012, αναγνωρίζοντας πλήρως τη θεμελιώδη σημασία της εκπαίδευσης στην επίτευξη της ισότητας για τα άτομα με αναπηρία, με το **άρθρο 24 υποχρεώνει τα κράτη να διασφαλίζουν ένα συμπεριληπτικό εκπαιδευτικό σύστημα σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης** (προσχολική, πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια, τριτοβάθμια, επαγγελματική εκπαίδευση και δια βίου μάθηση), παρέχοντας παράλληλα τις κατευθυντήριες γραμμές για τη διαμόρφωση αυτού του συστήματος ώστε τα άτομα με αναπηρία να ασκούν το δικαίωμά τους σε ποιοτική εκπαίδευση, σε ισότιμη βάση με τους άλλους και χωρίς διακρίσεις.

Ειδικότερα, το άρθρο 24 **απαγορεύει τον αποκλεισμό των ατόμων με αναπηρία από το γενικό εκπαιδευτικό σύστημα**, και απαιτεί από τα Κράτη να εξασφαλίσουν ένα σύστημα συμπεριληπτικής εκπαίδευσης, που αποσκοπεί:

- (α) στην πλήρη ανάπτυξη των ανθρωπίνων δυνατοτήτων και στην αίσθηση αξιοπρέπειας και αυτοεκτίμησης, στην ενίσχυση του σεβασμού για τα δικαιώματα του ανθρώπου, τις θεμελιώδεις ελευθερίες και την ανθρώπινη ποικιλομορφία,

- (β) στην ανάπτυξη της προσωπικότητας, των ταλέντων και της δημιουργικότητας των ατόμων με αναπηρία, όπως επίσης και των διανοητικών και σωματικών ικανοτήτων, στο μέγιστο βαθμό,
- (γ) στη διευκόλυνση των ατόμων με αναπηρία προκειμένου να συμμετέχουν αποτελεσματικά σε μια ελεύθερη κοινωνία.

Προκειμένου να εξασφαλίσει ίσες ευκαιρίες για τα άτομα με αναπηρία, το άρθρο 24 επιτάσσει:

- Την παροχή υποστήριξης στο πλαίσιο του γενικού εκπαιδευτικού συστήματος.
- Την παροχή εξατομικευμένης στήριξης και την παροχή εύλογων προσαρμογών, όπου απαιτείται, ώστε να εξασφαλιστεί η αποτελεσματικότητα και η ποιότητα της εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρία.
- Τη διασφάλιση ότι τα άτομα με αναπηρία (ιδίως οι τυφλοί και οι κωφοί) είναι σε θέση να μαθαίνουν σχετικές δεξιότητες ζωής και κοινωνικές δεξιότητες, όπως γραφή Braille, εναλλακτική γραφή, δεξιότητες προσανατολισμού και κινητικότητας, τη νοηματική γλώσσα, και υπαγορεύει την προώθηση της γλωσσικής ταυτότητας των κωφών.
- Την απασχόληση των εκπαιδευτικών με αναπηρία, καθώς και την εκπαίδευση των εκπαιδευτικών.
- Την κατάρτιση των επαγγελματιών και του προσωπικού σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης, έτσι ώστε να γνωρίζουν τις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες των ατόμων με αναπηρία και να είναι σε θέση να τις υποστηρίξουν.

1.2 Μεταστροφή παραδείγματος στην κατανόηση της αναπηρίας και στην εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία

Οι εξελίξεις σε επίπεδο νομοθεσίας και πολιτικών αντανakλούν την επίδραση που άσκησαν στην κοινωνία και στους ακαδημαϊκούς κύκλους τα αναπηρικά κινήματα, με αποτέλεσμα τη σταδιακή υποχώρηση στερεοτύπων και προκαταλήψεων που απέκλειαν παραδοσιακά τα άτομα με αναπηρία από όλα τα κοινωνικά πεδία.

Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες (2006) επισφραγίζει σε διεθνές επίπεδο την αλλαγή παραδείγματος στην κατανόηση της αναπηρίας. Η Σύμβαση αναγνωρίζει τα άτομα με αναπηρία ως υποκείμενα με πλήρη δικαιώματα και ελευθερίες, ικανότητα αυτοπροσδιορισμού και πλήρους συμμετοχής στην κοινωνική ζωή, επιβεβαιώνοντας, ότι οι περιορισμοί που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία δεν αποτελούν φυσική απόρροια των σωματικών δυσκολιών τους αλλά αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης με τα εμπόδια που ορθώνει η κοινωνία. Ως εκ τούτου, τα κράτη οφείλουν να διασφαλίσουν και να προωθήσουν την πλήρη εφαρμογή των ελευθεριών και των δικαιωμάτων του ανθρώπου, συμπεριλαμβανομένης της εκπαίδευσης, για όλα τα άτομα με αναπηρία, χωρίς καμία διάκριση. Εν τέλει, στη Σύμβαση η αναπηρία γίνεται πλέον ξεκάθαρα κατανοητή ως μέρος της ανθρώπινης ποικιλομορφίας, σε αντιδιαστολή με το μέχρι πρότινος κυρίαρχο ιατρικό κεντρικό μοντέλο, που τη θεωρούσε ατομική παρέκκλιση και παθολογία.

Αυτή η ριζική αλλαγή του τρόπου με τον οποίο γίνεται πλέον αντιληπτή η αναπηρία έχει σημαντικές συνέπειες στο πεδίο της εκπαίδευσης. Ειδικότερα, η αντιμετώπιση των ατόμων με αναπηρία στο πεδίο της εκπαίδευσης πέρασε σταδιακά από την πλήρη απόρριψη, την ασυλοποίηση, τον οίκτο και την φιλανθρωπία (φιλανθρωπικά οικοτροφεία με υποτυπώδεις υπηρεσίες επαγγελματικής κατάρτισης), στον διαχωρισμό (δημιουργία ειδικών σχολείων), και έπειτα στην ενσωμάτωση/ένταξη (ειδικές τάξεις/τμήματα ένταξης κ.λπ.). Μόνο τα τελευταία χρόνια αναγνωρίστηκε το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία σε ποιοτική συμπεριληπτική εκπαίδευση, χωρίς αποκλεισμούς και διακρίσεις³. Από τη δεκαετία του 1990, η παιδαγωγική συζήτηση έχει μετατοπιστεί από την πρόταση της ενσωμάτωσης και της ένταξης σε αυτήν της συμπεριληψης/συνεκπαίδευσης (inclusion) των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Σε αντίθεση με την πολιτική της ένταξης, που προωθεί την ιδέα της προσαρμογής του μαθητή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στις απαιτήσεις του αναλυτικού προγράμματος και

³ Βλ. Σούλης, Σπ. (2013). Εκπαίδευση και Αναπηρία. Αθήνα: Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία.

του σχολείου⁴, η συμπερίληψη αναφέρεται στην προσαρμογή/μετασχηματισμό του εκπαιδευτικού συστήματος και του σχολείου, ώστε αυτό να λαμβάνει υπόψη την ποικιλομορφία του μαθητικού πληθυσμού και να ανταποκρίνεται θετικά στις εκπαιδευτικές ανάγκες κάθε μαθητή.

1.3 Η συμπερίληψη ως αναγκαία συνθήκη ποιότητας της εκπαίδευσης

Μέχρι και πρόσφατα, η συζήτηση για τις εκπαιδευτικές ανισότητες περιοριζόταν στα ζητήματα της πρόσβασης και του αποκλεισμού πολλών παιδιών, και ειδικότερα των παιδιών με αναπηρία, από την εκπαίδευση. Ως εκ τούτου, κυριάρχησε το αίτημα της εκπαιδευτικής ένταξης και της αποτροπής της σχολικής εγκατάλειψης (Education For All). Σταδιακά, έγινε κατανοητό ότι η πρόσβαση σε εκπαίδευση κατώτερης ποιότητας εξακολουθεί να αναπαράγει τις εκπαιδευτικές και κοινωνικές ανισότητες, και ότι η συμπερίληψη αποτελεί το κλειδί τόσο για την ισότιμη άσκηση του δικαιώματος όλων των ανθρώπων σε ποιοτική εκπαίδευση όσο και για την οικοδόμηση κοινωνιών με λιγότερες ανισότητες και περισσότερη δημοκρατία. Η θεματική μελέτη⁵ για το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία στην εκπαίδευση, που εκπόνησε το 2013 η Υπηρεσία του Ύπατου Αρμοστή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, επιβεβαιώνει ότι μόνο η χωρίς αποκλεισμούς εκπαίδευση μπορεί να προωθήσει τόσο την ποιοτική εκπαίδευση, όσο και την κοινωνική ανάπτυξη των ατόμων με αναπηρία, αποτελώντας εγγύηση για τον καθολικό χαρακτήρα της παρεχόμενης εκπαίδευσης και την αποτροπή των διακρίσεων.

Παρότι η έννοια της συμπερίληψης χρησιμοποιείται κυρίως αναφορικά με την εκπαίδευση των ατόμων με αναπηρία, αφορά όλους τους μαθητές και τους εκπαιδευόμενους. Η συμπεριληπτική εκπαίδευση βασίζεται στην αρχή ότι όλα τα παιδιά πρέπει να μαθαίνουν μαζί, ανεξαρτήτως των διαφορών τους. Σύμφωνα με την Unesco, η συμπεριληπτική εκπαίδευση αφορά στον μετασχηματισμό της σχολικής κουλτούρας, των εκπαιδευτικών πολιτικών και των πρακτικών, ώστε να ανταποκρίνονται στην ποικιλομορφία των μαθητών, αντιμετωπίζοντας τη διαφορετικότητα όχι ως πρόβλημα, αλλά ως ευκαιρία για τον εμπλουτισμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Πρόκειται για μια δυναμική διαδικασία που αποσκοπεί να διευκολύνει όλο και περισσότερο, τη συμμετοχή των μαθητών -με και δίχως αναπηρία- στην εκπαίδευση, μέσω της αποδοχής και του σεβασμού της προσωπικότητάς τους, της ισότιμης μεταχείρισης και της θετικής ανταπόκρισης στις διαφορετικές ανάγκες, δυνατότητες και προτιμήσεις τους, και μέσω της άρσης των εμποδίων που περιορίζουν την εκπαιδευτική τους σταδιοδρομία. Προκειμένου να πετύχει τον σκοπό της, η συμπεριληπτική εκπαίδευση εξασφαλίζει την αποτελεσματική πρόσβαση κάθε μαθητή σε ένα συμμετοχικό περιβάλλον μάθησης, προσφέροντας, σε όποιους μαθητές το έχουν ανάγκη, κατάλληλες υποστηρικτικές υπηρεσίες και προσαρμογές⁶.

Ένα σχολείο ικανό να σεβαστεί και να αξιοποιήσει την ατομική διαφορά είναι περισσότερο αποτελεσματικό και φιλικό, όχι μόνο για τους μαθητές με αναπηρία αλλά και για τους μαθητές χωρίς αναπηρία, οι οποίοι, σε αντίθεση με την κυρίαρχη αντίληψη της «ομοιογένειας» του μαθητικού πληθυσμού, δεν αποτελούν μια αδιαφοροποίητη μάζα που ταυτίζεται με τον υποτιθέμενο μέσο μαθητή. Συνεπώς, η συμπερίληψη είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ποιότητα του εκπαιδευτικού συστήματος.

Στη δήλωση της Salamanca επισημαίνεται ότι:

Τα σχολεία χωρίς αποκλεισμούς είναι το πιο αποτελεσματικό μέσο για την καταπολέμηση κάθε συμπεριφοράς διάκρισης, δημιουργώντας φιλόξενες κοινότητες, οικοδομώντας μία κοινωνία χωρίς αποκλεισμούς και πετυχαίνοντας εκπαίδευση για όλους. Επιπλέον, παρέχουν αποτελεσματική εκπαίδευση στην πλειοψηφία των παιδιών και βελτιώνουν την αποδοτικότητα και σε τελική ανάλυση την αποτελεσματικότητα ολόκληρου του εκπαιδευτικού συστήματος.

(The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education, 1994)

⁴ Βλ. Νάνου, Α. Διαφοροποίηση και ευελιξία σε «ένα σχολείο για όλους». Διατίθεται στη διεύθυνση: <https://www.specialeducation.gr/frontend/article.php?aid=248&cid=65>.

⁵ OHCHR. (2013). Thematic study on the right of persons with disabilities to education. Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (A/HRC/25/29).

⁶ Βλ. UNESCO Education Sector (2019), Right to education handbook. Paris, UNESCO. Διατίθεται στη διεύθυνση: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000366556>, σελ. 87.

Παράλληλα, η συζήτηση για την αξιολόγηση της ποιότητας της εκπαίδευσης συγκλίνει στην κοινή διαπίστωση ότι οι παραδοσιακές προσεγγίσεις αποτίμησης της εκπαίδευσης έχουν ξεπεραστεί. Η εκπαίδευση, για να είναι ποιοτική, πρέπει καταρχάς να υπηρετεί τον βασικό σκοπό της, όπως αυτός ορίζεται στις διεθνείς συμβάσεις και διακηρύξεις, δηλαδή να αποσκοπεί: **στην πλήρη ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας και του αισθήματος της αξιοπρέπειας των ατόμων, στην ενίσχυση του σεβασμού προς τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες και στη δυνατότητα κάθε προσώπου να καταστεί ικανό να συμμετέχει αποτελεσματικά σε μια ελεύθερη κοινωνία, καθώς και στην προώθηση της κατανόησης, της ανεκτικότητας και της φιλίας.**

Αλλά και στο επίπεδο των γνωστικών στόχων, οι στόχοι της εκπαίδευσης ξεπερνούν σημαντικά την απόκτηση δεξιοτήτων ανάγνωσης, γραφής και αριθμητικής. Οι βασικές δεξιότητες περιλαμβάνουν πλέον «δεξιότητες ζωής», όπως η ικανότητα λήψης ισορροπημένων αποφάσεων, η ικανότητα επίλυσης συγκρούσεων, η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και των δημιουργικών ταλέντων, και άλλες ικανότητες που εφοδιάζουν τα παιδιά με τα απαραίτητα εργαλεία για να ακολουθήσουν τις επιλογές τους στη ζωή⁷.

Συνεπώς, η εκπαίδευση προκειμένου να εκπληρώσει τον διευρυμένο ρόλο της σε κοινωνικό και ατομικό επίπεδο, θα πρέπει να διέπεται από ευελιξία και προσαρμοστικότητα, αναγνωρίζοντας ότι η μάθηση συνδέεται με την εμπειρία, τη γλώσσα και τις πολιτιστικές πρακτικές, τα χαρίσματα και τα χαρακτηριστικά, το εξωτερικό περιβάλλον και τα ενδιαφέροντα του κάθε μαθητή. Ποιοτική εκπαίδευση είναι αυτή που καλωσορίζει τον εκπαιδευόμενο και μπορεί να προσαρμοστεί για να ικανοποιήσει τις μαθησιακές του ανάγκες.

Η UNESCO, επιχειρώντας να προσδιορίσει τη σύγχρονη προσέγγιση της ποιότητας στην εκπαίδευση, την περιγράφει ως κοινή συνισταμένη 5 διαφορετικών διαστάσεων: Σεβασμός για τα ανθρώπινα δικαιώματα (respect for rights), ισοτιμία (equity), συνάφεια (relevance), καταλληλόλητα (pertinence), αποδοτικότητα και αποτελεσματικότητα (efficacy & efficiency)⁸.

1.4 Συμπεριληπτική, ποιοτική εκπαίδευση και βιώσιμη ανάπτυξη

Η «Ατζέντα 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη», που υιοθετήθηκε τον Σεπτέμβριο του 2015 από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, σηματοδοτεί έναν νέο προσανατολισμό των αναπτυξιακών πολιτικών προς μια ισορροπημένη και δίκαιη ανάπτυξη για όλους. Η νέα Ατζέντα, έχει ενσωματώσει πρότυπα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, με στόχο «να μην αφήσει κανέναν πίσω», συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με αναπηρία. Απαρτίζεται από ένα σύνολο 17 Στόχων για την Βιώσιμη Ανάπτυξη (SDGs), οι οποίοι έχουν σχεδιαστεί για να εξαλείψουν τη φτώχεια, να προστατεύσουν τον πλανήτη και να εξασφαλίσουν την παγκόσμια ευημερία, συμπεριλαμβάνοντας ζητήματα οικονομικών, κοινωνικών, πολιτιστικών, αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων.

Ο στόχος 4 της Ατζέντας αποσκοπεί στην εξασφάλιση συμπεριληπτικής, ισότιμης και ποιοτικής εκπαίδευσης για όλους και σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης (πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια, τεχνική, επαγγελματική και τριτοβάθμια εκπαίδευση και στη δια βίου μάθηση), σηματοδοτώντας τη μετατόπιση των πολιτικών προτεραιοτήτων σε ζητήματα ποιότητας και ισότητας στην παρεχόμενη εκπαίδευση. Ο στόχος εστιάζει στην εξάλειψη των ανισοτήτων στην εκπαίδευση μεταξύ των φύλων, και στην εξασφάλιση ίσης πρόσβασης για τις ευάλωτες ομάδες, και για τα άτομα με αναπηρία. Επίσης, ο στόχος αφορά στην ανάπτυξη και την αναβάθμιση των εκπαιδευτικών υποδομών και των εγκαταστάσεων, ώστε να είναι προσαρμοσμένες και προσβάσιμες σε όλα τα παιδιά και τα άτομα με αναπηρία, εξασφαλίζοντας εκπαιδευτικά ασφαλή, μη-βίαια και αποτελεσματικά μαθησιακά περιβάλλοντα για όλους.

⁷ Βλ. UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General comment No. 1 (2001), Article 29 (1), The aims of education, 17 April 2001, CRC/GC/2001/1.

⁸ Blanco & Mascardi & Narvarte. (2011). Regional Education System on Students with Disabilities | SIRIED, Methodological Proposal. Σαντιάγο: Regional Bureau of Education for Latin America and the Caribbean (ORE-ALC/UNESCO Santiago).

1.5 Απαίτηση για εθνικά δεδομένα παρακολούθησης του άρθρου 24 της Σύμβασης

Είναι πλέον σαφές στους αρμόδιους φορείς ότι η υιοθέτηση της πολιτικής της συμπερίληψης -όπως αυτή επιτάσσεται από το άρθρο 24 της Σύμβασης- επιφέρει ουσιαστικές συνέπειες σε όλα τα επίπεδα, της νομοθεσίας, των πολιτικών, των προϋπολογισμών, των προγραμμάτων σπουδών και του εκπαιδευτικού υλικού, των εκπαιδευτικών περιβαλλόντων και πρακτικών, της διοίκησης των σχολικών μονάδων και της σχολικής κουλτούρας. Πρόκειται, δηλαδή, για μια αλλαγή παραδείγματος στην εκπαίδευση που προϋποθέτει αντίστοιχα, ριζική ανασυγκρότηση στη διαδικασία παρακολούθησης και αξιολόγησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας, καθώς το εύρος και η πολυπλοκότητα των επιχειρούμενων αλλαγών είναι αδύνατον να εκπληρωθούν χωρίς αξιόπιστα και αναλυτικά δεδομένα παρακολούθησης⁹.

Η έννοια της παρακολούθησης (monitoring) στο δικαιωματικό πλαίσιο αναφέρεται στην ενεργό συλλογή και χρήση ποικίλων πληροφοριών και δεδομένων, τα οποία περιγράφουν την υφιστάμενη κατάσταση, και χρησιμεύουν στην αξιολόγηση των εξελίξεων αναφορικά με την υποχρέωση των κρατών να σέβονται, να προωθούν και να προστατεύουν τα ανθρωπίνια δικαιώματα.

Η παρακολούθηση, ως αναγκαία πτυχή της λογοδοσίας των κρατών που έχουν κυρώσει τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, δεν είναι προαιρετική αλλά αποτελεί νομική υποχρέωση που δεσμεύει τα κράτη. Η Σύμβαση, απαιτεί την εφαρμογή ενός οργανωμένου πλαισίου παρακολούθησης, και εγείρει την απαίτηση προς τα κράτη να συγκεντρώσουν κατάλληλες πληροφορίες, συμπεριλαμβανομένων των στατιστικών και ερευνητικών δεδομένων που θα τους επιτρέψουν να διατυπώσουν και να εφαρμόσουν πολιτικές για να καταστήσουν αποτελεσματική την εφαρμογή της.

Σύμφωνα με το άρθρο 31, τα στατιστικά δεδομένα και οι πληροφορίες θα αναλύονται και θα χρησιμοποιούνται στην αξιολόγηση της εφαρμογής των υποχρεώσεων των Συμβαλλόμενων Κρατών και στον προσδιορισμό των εμποδίων που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρίες κατά την άσκηση των δικαιωμάτων τους. Οι απατήσεις αυτές ενσωματώθηκαν στην ελληνική νομοθεσία με το Δ μέρος του ν.4488/2017, που παρέχει τις γενικές κατευθυντήριες και οργανωτικές διατάξεις για την εφαρμογή της Σύμβασης. Εκτός των άλλων, στον νόμο ορίζεται ότι είναι υποχρέωση του ελληνικού στατιστικού συστήματος να συλλέγει και να διαχέει στατιστικές για τα άτομα με αναπηρία και ότι *«Για τους σκοπούς του σχεδιασμού των ως άνω στατιστικών και της διάχυσης των παραγόμενων δεδομένων, οι φορείς, τελούν σε διαβούλευση με το Παρατηρητήριο για τα Θέματα Αναπηρίας της Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρία»* (Άρθρο 68). Επίσης, για την ένταξη της διάστασης της αναπηρίας σε όλες τις δημόσιες πολιτικές, απαιτείται από όλα τα διοικητικά όργανα και τις αρχές να υιοθετούν ποσοτικούς και ποιοτικούς δείκτες για τα θέματα αναπηρίας, όπως αυτοί καθορίζονται από αρμόδια διεθνή και ευρωπαϊκά όργανα, ώστε να καθίσταται δυνατή η μέτρηση και η αξιολόγηση της ένταξης της διάστασης της αναπηρίας, καθώς και να συλλέγουν και να τηρούν στατιστικά στοιχεία για την αναπηρία ως προς τους τομείς ευθύνης τους (Άρθρο 62).

Στον ευαίσθητο τομέα της εκπαίδευσης, η ανάγκη για δεδομένα παρακολούθησης είναι ιδιαίτερα επιτακτική, καθώς, όπως διαπιστώνει και η Επιτροπή των ΗΕ για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία στο γενικό σχόλιο¹⁰ της για το άρθρο 24 (GC, 4): η έλλειψη δεδομένων απαραίτητων για την λογοδοσία και τον σχεδιασμό απο-τελεί ένα από τα βασικότερα εμπόδια για την ανεπαρκή εφαρμογή του άρθρου 24. Για την Επιτροπή βασικός σκοπός της παρακολούθησης και της αξιολόγησης της εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρία είναι: *«να διασφαλίζεται ότι δεν υφίσταται διαχωρισμός ή απλή ενσωμάτωση των ατόμων με αναπηρία, αλλά πλήρης συμπερίληψη στο γενικό εκπαιδευτικό σύστημα»*.

Στην Ελλάδα, η συλλογή στατιστικών δεδομένων για τους μαθητές με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες βρίσκεται σε πρωτόλειο στάδιο. Το 2018 είχαμε για πρώτη φορά στη διάθεσή μας απογραφικά στοιχεία για τους μαθητές με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες που φοιτούν στα γενικά σχολεία (μέσω του

⁹ Βλ. UNESCO Institute for Statistics. 2017. The Data Revolution in Education. UIS Information Paper No. 39, p. 13.

¹⁰ UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD), General comment No. 4 (2016), Article 24: Right to inclusive education, 2 September 2016, CRPD/C/GC/4, available at: <https://www.refworld.org/docid/57c977e34.html>.

πληροφοριακού συστήματος My-School). Τα προηγούμενα έτη, τα διαθέσιμα στοιχεία περιορίζονταν στον μαθητικό πληθυσμό των ειδικών σχολείων, αποκλείοντας κάθε δυνατότητα σχεδιασμού τεκμηριωμένων πολιτικών για τη συμπεριληπτική εκπαίδευση. Τα υφιστάμενα στοιχεία επιτρέπουν σήμερα να έχουμε μια γενική εικόνα για τον πληθυσμό των μαθητών με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, ωστόσο, οι ελλείψεις σε δεδομένα είναι μεγάλες. Συνοπτικά, αναφέρουμε ότι σχετικά με τον μαθητικό πληθυσμό με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες που φοιτά σε γενικά σχολεία: δεν υπάρχει η δυνατότητα ανάλυσης των στοιχείων ανά κατηγορία αναπηρίας ή εκπαιδευτικής ανάγκης, δεν υπάρχουν στοιχεία για τις παρεχόμενες εύλογες προσαρμογές, δεν μπορούν να εξαχθούν στοιχεία για τη μαθητική διαρροή, δεν υπάρχει εικόνα για το μεγάλο τμήμα των μαθητών τμημάτων ένταξης που φοιτούν στα Τ.Ε. χωρίς να φέρουν επίσημη αξιολόγηση/γνωμάτευση, ενώ εκλείπει οποιοδήποτε δεδομένο για την ποιότητα και την αποτελεσματικότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης στους μαθητές με αναπηρία.

Ωστόσο, αυτό που απαιτείται δεν είναι απλώς η επέκταση της συλλογής δεδομένων. Ειδικότερα, είναι αναγκαία η εκπόνηση ενός συγκροτημένου και τεκμηριωμένου μεθοδολογικού και εννοιολογικού πλαισίου για την συλλογή, ανάλυση και την ερμηνεία των δεδομένων, σε αντιστοιχία με τις επιταγές της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης και των διακηρυγμένων αρχών και δεσμεύσεων της χώρας¹¹.

1.6 Το ευρωπαϊκό και διεθνές πλαίσιο

Σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο αναπτύσσονται τα τελευταία χρόνια πρωτοβουλίες για τον καθορισμό δεικτών για τη συμπεριληπτική/χωρίς αποκλεισμούς εκπαίδευση. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η πλέον σημαντική πρωτοβουλία προς αυτήν την κατεύθυνση προέρχεται από τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό για τις Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες και τη Συμπεριληπτική Εκπαίδευση (European Agency for Special Needs and Inclusive Education), ενώ σε διεθνές επίπεδο αναπτύσσονται συστηματικές προσπάθειες για την διαμόρφωση ενός πλαισίου δεικτών παρακολούθησης της Ατζέντας 2030 για τους στόχους της Βιώσιμης Ανάπτυξης, και ειδικότερα για τον στόχο 4 που αφορά στην «Ποιοτική Εκπαίδευση».

Ευρωπαϊκός Οργανισμός για τις Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες και την Συμπεριληπτική Εκπαίδευση (European Agency for Special Needs and Inclusive Education)

Ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός για τις Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες και τη Συμπεριληπτική Εκπαίδευση λειτουργεί ως πλατφόρμα συνεργασίας μεταξύ των Υπουργείων Παιδείας των κρατών μελών της Ε.Ε., έχοντας ως βασική αποστολή να παρέχει εξειδικευμένη υποστήριξη και καθοδήγηση προς τα κράτη μέλη σχετικά με την ανάπτυξη των συμπεριληπτικών εκπαιδευτικών συστημάτων. Ο Οργανισμός, ξεκίνησε να συλλέγει ποσοτικά δεδομένα για τους μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες το 1999. Από το 2002 τα δεδομένα συλλέγονται από τις χώρες μέλη, ενώ ο Οργανισμός εργάζεται συστηματικά ώστε να αναπτύξει μια ενιαία μεθοδολογία στατιστικών δεικτών για την συνεκπαίδευση. Κομβικό σημείο αυτών των προσπαθειών υπήρξε η υλοποίηση του έργου «Χαρτογράφηση της εφαρμογής πολιτικών για την ενταξιακή εκπαίδευση», του οποίου τα αποτελέσματα διαμόρφωσαν τον μακροπρόθεσμο σχεδιασμό του οργανισμού στο πεδίο της συλλογής δεδομένων.

---

¹¹ Η συγκρότηση εθνικού σχεδίου δράσης για την ανάπτυξη ενός τέτοιου πλαισίου έχει εξάλλου τεθεί ως άμεση προτεραιότητα και στην έκθεση που υπέβαλλε η χώρα το 2018 στον Ευρωπαϊκό Φορέα για τις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και τη συμπεριληπτική εκπαίδευση. Βλ: European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2018. Country Policy Review and Analysis: Greece. Odense, Denmark.

ΒΑΣΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ «Η ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗ ΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ -MIRIE»

Οι εργασίες σε Ευρωπαϊκό επίπεδο είναι αναγκαίο να ευθυγραμμιστούν με την ευρεία έννοια της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης ως μίας προσέγγισης για όλους τους μαθητές. Αυτό θα οδηγήσει σε: - Μία εκ νέου ερμηνεία των «παραδοσιακών» ομάδων- στόχων κατά τη συλλογή ερευνητικών δεδομένων με σκοπό να διερευνηθούν όλοι οι μαθητές οι οποίοι βρίσκονται σε κίνδυνο αποκλεισμού (μετανάστες, μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες κ.α.). - **Μία ανάγκη να ενσωματωθούν οι δραστηριότητες συλλογής δεδομένων σχετικά με την ενταξιακή εκπαίδευση στο πλαίσιο όλων των «κοινών» διαδικασιών συλλογής δεδομένων σχετικά με την εκπαίδευση.**

Προσδιορίζονται τρεις διαστάσεις μέσα από τις οποίες υποστηρίζεται η κατασκευή ενός κοινού πλαισίου συλλογής δεδομένων σε ευρωπαϊκό επίπεδο: - Μετακίνηση προς μία συστηματική προσέγγιση συλλογής δεδομένων βασισμένη σε κοινές έννοιες και ορισμούς. - Συλλογή ευρημάτων που θα οδηγήει τόσο σε ποσοτικές όσο και σε ποιοτικές συγκριτικές αξιολογήσεις. - Η χρήση ενός πολυεπίπεδου πλαισίου για την ανάλυση πολιτικών σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Το προτεινόμενο κοινό πλαίσιο για τη χαρτογράφηση της ενταξιακής εκπαίδευσης προσδιορίζει ρητά διαφορετικά σημεία εστίασης για τη συλλογή ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων σχετικά με την είσοδο, τη διαδικασία, τις εκροές και τα αποτελέσματα του εκπαιδευτικού συστήματος: - Το σύστημα, το σχολείο, τη σχολική τάξη – και μέσω αυτών επίσης τα επίπεδα των μαθητών.

Οι χώρες οφείλουν να αναπτύξουν αυτή την προσέγγιση στη συλλογή δεδομένων με σκοπό να μπορούν να **επιτηρούν την κατάσταση των δικαιωμάτων των μαθητών** και την αποτελεσματικότητα των συστημάτων ενταξιακής εκ-παίδευσης. **Συνεπώς, η μελλοντική συλλογή δεδομένων θα πρέπει να ευθυγραμμιστεί με τη CRPD (2006)**, και η χαρτογράφηση της εφαρμογής πολιτικών για την ενταξιακή εκπαίδευση απαιτεί την ανάπτυξη δεικτών οι οποίοι θα παρέχουν αποδεικτικά στοιχεία σχετικά με το κατά πόσο τα εκπαιδευτικά συστήματα είναι δίκαια για τους μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Μεσοπρόθεσμα, μία Ευρωπαϊκή στρατηγική συλλογής δεδομένων θα επικεντρωθεί στην εφαρμογή του Άρθρου 24 της CRPD και θα διερευνήσει με ακρίβεια ποιες βασικές πληροφορίες και δεδομένα χρειάζεται να συλλεχθούν και επιπλέον θα διευκρινίσει το είδος της εργασίας που απαιτείται για τη συλλογή των δεδομένων. Εντός ενός ολοκληρωμένου πλαισίου χαρτογράφησης των ζητημάτων σχετικά με τα δικαιώματα, είναι αναγκαίο να προσδιοριστούν τόσο ποσοτικοί όσο και ποιοτικοί δείκτες σε σχέση με: - Την συμμετοχή στην εκ-παίδευση και την κατάρτιση. - Την πρόσβαση στην υποστήριξη και τη προσαρμογή. - Τις μαθησιακές ευκαιρίες και τις ευκαιρίες μετάβασης. - Τις δυνατότητες δημιουργίας δεσμών.

Είναι επομένως δυνατόν να προσδιοριστούν τα βασικά ζητήματα δικαιωμάτων που αντιστοιχούν με τις διάφορες φάσεις του μοντέλου εισόδου, διαδικασίας, εκροών/ αποτελεσμάτων: - **Η είσοδος διαφαίνεται ότι αντιστοιχεί με την ισότητα όσον αφορά την πρόσβαση των μαθητών** με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και τη συμμετοχή τους στην εκ-παίδευση σε μη- διαχωριστικά πλαίσια. - **Η διαδικασία αντιστοιχεί με την ισότητα αναφορικά με τις εκπαιδευτικές ευκαιρίες που προσφέρονται** στους μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και τις δυνατότητες του συστήματος να τους παρέχει την κατάλληλη υποστήριξη για την ανταπόκριση στις ανάγκες τους. - **Οι εκροές αντιστοιχούν με την ισότητα αναφορικά με τις ευκαιρίες και τις δυνατότητες επιτυχίας στην ακαδημαϊκή και κοινωνική μάθηση και στις ευκαιρίες μετάβασης** που είναι ανοιχτές στους μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. - **Τα αποτελέσματα συνδέονται με την ισότητα αναφορικά με την προσωπική αυτονομία κατά τη διάρκεια και μετά την τυπική εκ-παίδευση και ειδικότερα στις ευκαιρίες δημιουργίας δεσμών** που είναι ανοιχτές προς τους μαθητές με ειδικές εκ-παιδευτικές ανάγκες και οι οποίες υποστηρίζουν την ένταξη τους στην κοινωνία.

Οποιαδήποτε συλλογή δεδομένων σε Ευρωπαϊκό επίπεδο θα πρέπει ασφαλώς να βασιστεί στην υπάρχουσα συλλογή δεδομένων σε εθνικό επίπεδο, άμεσα συνδεδεμένη με τις εργασίες του ΕΚ 2020 και άλλες Ευρωπαϊκές στρατηγικές και να βασιστεί στα συστήματα συλλογής δεδομένων των Ηνωμένων Εθνών, του Eurostat και του Οργανισμού για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη (ΟΟΣΑ), καθώς επίσης και άλλες διεθνείς πηγές.

Μακροπρόθεσμα, μία στρατηγική συλλογής δεδομένων χρειάζεται να γίνει σαφώς αποδεκτή από όλες τις χώρες και θα μπορεί να εφαρμοστεί σε εθνικό επίπεδο ως η 'ελάχιστη' εργασία συλλογής δεδομένων.

Πηγή: Η χαρτογράφηση της εφαρμογής πολιτικών για την ενταξιακή εκπαίδευση. Μια διερεύνηση των προκλήσεων και των ευκαιριών για την ανάπτυξη δεικτών. <https://www.european-agency.org/agency-projects/mirie>

Βάσει αυτού του σχεδιασμού, αναπτύχθηκε, από το 2012 και μετά η τρέχουσα δραστηριότητα του **Ευρωπαϊκού Οργανισμού Στατιστικής για την Συμπεριληπτική Εκπαίδευση (EASIE)**, οι εργασίες του οποίου εστιάζουν σε ένα κοινό σύνολο δεικτών σχετικά με τη συνεκπαίδευση για τις χώρες μέλη του Οργανισμού.

Βασικές μεθοδολογικές αρχές του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Στατιστικής για την Συμπεριληπτική Εκπαίδευση (EASIE)

- **Προσέγγιση «από κάτω προς τα πάνω» (bottom-up approach):** Οι μεθοδολογίες βασίζονται σε συμφωνίες εργασίας (working agreements) μεταξύ των εμπειρογνομόνων όλων των κρατών EASIE.
- **Επικέντρωση στις εκπαιδευτικές ευκαιρίες:** Οι πληροφορίες δεν επικεντρώνονται στα ατομικά χαρακτηριστικά του μαθητή (π.χ. το είδος της αναπηρίας), αλλά σε πτυχές του εκπαιδευτικού συστήματος (π.χ. στα πλαίσια φοίτησης).
- **Στοιχεία βασίζονται στις υφιστάμενες εθνικές πηγές δεδομένων:** Η συλλογή δεδομένων EASIE χρησιμοποιεί ποσοτικές και ποιοτικές πληροφορίες που συλλέγονται ήδη στις χώρες.
- **Ενσωμάτωση των διεθνών εργαλείων και ορισμών** για την επίτευξη της συγκρισιμότητας.
- **Ανταλλαγή πληροφοριών με άλλους οργανισμούς:** Ο οργανισμός ανταλλάσσει τακτικά πληροφορίες σχετικά με την ανάπτυξη, την υλοποίηση και τα αποτελέσματα των δραστηριοτήτων του EASIE με εκπροσώπους της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της Eurostat, του ΟΟΣΑ και της UNESCO.

Στην παρούσα φάση, η συλλογή δεδομένων (διετής) που διενεργείται στο πλαίσιο του EASIE περιλαμβάνει 17 ευρωπαϊκούς δείκτες για την Ειδική Αγωγή & Συνεκπαίδευση αναφορικά με τους ευρωπαϊκούς στρατηγικούς στόχους 2020 για την εκπαίδευση και την κατάρτιση και την εφαρμογή του άρθρου 24 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών (UNCRRP) (2006).

Πίνακας 1: 17 δείκτες του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Στατιστικής για την συμπεριληπτική Εκπαίδευση (EASIE). Οι δείκτες επικεντρώνονται, ωστόσο, σε ζητήματα εισόδου/πρόσβασης (εγγραφή) των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στην γενική/συμπεριληπτική εκπαίδευση.

Δείκτης 1.1: ποσοστό εγγραφών στη γενική εκπαίδευση (%)
Δείκτης 1.2: ποσοστό εγγραφών στη συμπεριληπτική εκπαίδευση (%)
Δείκτης 2.1: ποσοστό εγγραφών του ηλικιακού δείγματος μαθητών/-τριών ηλικίας 9 ετών στη γενική εκπαίδευση (%)
Δείκτης 2.2: ποσοστό εγγραφών του ηλικιακού δείγματος μαθητών/-τριών ηλικίας 15 ετών στη γενική εκπαίδευση (%)
Δείκτης 2.3: ποσοστό εγγραφών του ηλικιακού δείγματος μαθητών/-τριών ηλικίας 9 ετών στη συμπεριληπτική εκπαίδευση (%)
Δείκτης 2.4: ποσοστό εγγραφών του ηλικιακού δείγματος μαθητών/-τριών ηλικίας 15 ετών στη συμπεριληπτική εκπαίδευση (%)
Δείκτης 3α.1: ποσοστό μαθητών/-τριών με επίσημη γνωμάτευση Ειδικών Εκπαιδευτικών Αναγκών (EEA), με βάση τον εγγεγραμμένο σχολικό πληθυσμό (%)
Δείκτης 3β.1: ποσοστό μαθητών/-τριών με επίσημη γνωμάτευση EEA στη συμπεριληπτική εκπαίδευση, με βάση τον εγγεγραμμένο σχολικό πληθυσμό (%)
Δείκτης 3β.2: ποσοστό μαθητών/-τριών με επίσημη γνωμάτευση EEA σε τμήματα ένταξης (special classes) στα γενικά σχολεία, με βάση τον εγγεγραμμένο σχολικό πληθυσμό (%)
Δείκτης 3β.3: ποσοστό μαθητών/-τριών με επίσημη γνωμάτευση EEA σε ειδικά σχολεία, με βάση τον εγγεγραμμένο σχολικό πληθυσμό (%)
Δείκτης 3β.4: ποσοστό μαθητών/-τριών με επίσημη γνωμάτευση EEA σε πλαίσια μη τυπικής εκπαίδευσης με βάση τον εγγεγραμμένο σχολικό πληθυσμό (%)

Δείκτης 3β.5: το ποσοστό μαθητών με επίσημη απόφαση αναγνώρισης ΕΕΑ σε εντελώς χωριστά εκπαιδευτικά πλαίσια, με βάση τον εγγεγραμμένο σχολικό πληθυσμό (%)

Δείκτης 3γ.1: ποσοστό μαθητών/-τριών με επίσημη γνωμάτευση ΕΕΑ στη συμπεριληπτική εκπαίδευση, με βάση τον πληθυσμό των μαθητών/-τριών με επίσημη γνωμάτευση ΕΕΑ (%)

Δείκτης 3γ.2: ποσοστό μαθητών/-τριών με επίσημη γνωμάτευση ΕΕΑ σε ειδικά τμήματα εντός γενικών σχολείων, με βάση τον πληθυσμό των μαθητών/-τριών με επίσημη γνωμάτευση ΕΕΑ (%)

Δείκτης 3γ.3: ποσοστό μαθητών/-τριών με επίσημη γνωμάτευση ΕΕΑ σε ειδικά σχολεία, με βάση τον πληθυσμό των μαθητών/-τριών με επίσημη γνωμάτευση ΕΕΑ (%)

Δείκτης 3γ.4: ποσοστό μαθητών/-τριών με επίσημη γνωμάτευση ΕΕΑ σε πλαίσια μη τυπικής εκπαίδευσης, με βάση τον πληθυσμό των μαθητών/-τριών με επίσημη γνωμάτευση ΕΕΑ (%)

Δείκτης 3γ.5: ποσοστό μαθητών/-τριών με επίσημη γνωμάτευση ΕΕΑ σε εντελώς διαχωρισμένα εκπαιδευτικά πλαίσια, με βάση τον πληθυσμό των μαθητών/-τριών με επίσημη γνωμάτευση ΕΕΑ (%)

Πηγή: Στατιστικά στοιχεία για την Ενταξιακή Εκπαίδευση. Βασικά μηνύματα και πορίσματα (2014 / 2016). European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2018

Πλαίσιο παρακολούθησης του στόχου 4 «Ποιοτική Εκπαίδευση» της Ατζέντας 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη

Σχετικά με την παρακολούθηση/αξιολόγηση των στόχων της, η «Ατζέντα 2030» ενθαρρύνει τα κράτη να εκπονούν εκθέσεις προόδου για την εφαρμογή της σε εθνικό επίπεδο. **Οι εκθέσεις προόδου των κρατών, σύμφωνα με την Σύσταση του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ, θα πρέπει να εναρμονίζονται με την παρακολούθηση των διεθνών συμβάσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα, συμπεριλαμβανομένου και του δικαιώματος στην εκπαίδευση.**

Η θεματική παρακολούθηση του στόχου 4 περιλαμβάνει ένα ευρύ δίκτυο οργανισμών και πρωτοβουλιών που συντονίζονται στο πλαίσιο της Ατζέντας για την «Εκπαίδευση 2030», υπό την αιγίδα του Εκπαιδευτικού Επιστημονικού και Πολιτιστικού Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών (UNESCO). Σε συνέχεια της Διακήρυξης του Incheon (Incheon Declaration/Παγκόσμιο Φόρουμ για την Εκπαίδευση, 2015) και του ψηφίσματος της ατζέντας 2030 για την βιώσιμη ανάπτυξη, υιοθετήθηκε ομόφωνα από τους υπουργούς παιδείας των κρατών-μελών της UNESCO (Νοέμβριος του 2015), το Πλαίσιο Δράσης (Framework for Action) της Ατζέντας «Εκπαίδευση 2030», το οποίο παρέχει γενικές κατευθύνσεις για την εφαρμογή του στόχου 4 «Ποιοτική Εκπαίδευση» σε εθνικό, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο. Λόγω της αυξημένης βαρύτητας που κατέχουν τα ζητήματα της εκπαίδευσης, στο κείμενο περιγράφεται ένας διευρυμένος μηχανισμός θεματικής παρακολούθησης (monitoring, follow-up and review for evidence-based policy). Στο κείμενο αυτό επισημαίνεται, εκτός των άλλων, και η ανάγκη πολυδιάστατης προσέγγισης στην παρακολούθηση των πολιτικών, του περιεχομένου, των διαδικασιών και των αποτελεσμάτων της εκπαίδευσης, στη βάση κριτηρίων ποιότητας, ισότητας και συμπερίληψης.

Δεδομένου ότι η πρωταρχική ευθύνη για την παρακολούθηση ανήκει στα κράτη, το πλαίσιο απαιτεί από τις χώρες να συστήσουν αποτελεσματικούς μηχανισμούς παρακολούθησης, σε συνεργασία με την κοινωνία των πολιτών, και σε εναρμόνιση με τις εθνικές τους προτεραιότητες.

Σε αυτή, την προσπάθεια των κρατών, οι διεθνείς οργανισμοί, και ειδικότερα η στατιστική υπηρεσία της UNESCO, συμβάλουν στην αναβάθμιση των εθνικών συστημάτων συλλογής δεδομένων, μέσω της διάχυσης μεθοδολογικών εργαλείων, κατευθυντήριων οδηγιών, καλών πρακτικών κ.α.

ΒΑΣΙΚΗ ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ UNESCO ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ ΤΟΥ ΣΤΟΧΟΥ 4 ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

– **Οι εργασίες της στατιστικής υπηρεσίας του οργανισμού (UNESCO Institute of Statistics):** Η UIS έχει την αρμοδιότητα να αναπτύσσει τις μεθοδολογίες, τα πρότυπα και τους δείκτες που αφορούν την επίτευξη του SDG 4-Education 2030, σε στενή συνεργασία με τους υπόλοιπους φορείς και εταίρους. Στο πλαίσιο του ρόλου της η υπηρεσία αναλαμβάνει πρωτοβουλίες και ηγείται διεθνών συνεργασιών για την περαιτέρω ανάπτυξη και εξειδίκευση των δεικτών παρακολούθησης του στόχου 4. (βλ. Global Alliance to Monitor Learning (GAML) Inter-Agency Group on Education Inequality Indicators (IAG-EII))

– **Η δημοσίευση του Global Education Monitoring (GEM) Report:** Η Έκθεση Παρακολούθησης της Παγκόσμιας Εκπαίδευσης αποτελεί μια ανεξάρτητη, ετήσια έκθεση που δημοσιεύεται από την UNESCO και έχει ως αντικείμενο την παρακολούθηση της παγκόσμιας προόδου ως προς τους εκπαιδευτικούς στόχους στο πλαίσιο της ατζέντας για την βιώσιμη ανάπτυξη. Η σύνταξη της έκθεσης βασίζεται σε διαδικασίες διαβούλευσης με φορείς, οργανώσεις και ανεξάρτητους ερευνητές από όλο τον κόσμο.

ΔΕΙΚΤΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΤΟΧΟ 4 ΣΕ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ, ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Στο επίπεδο των Ηνωμένων Εθνών έχει καταρτιστεί επίσημη λίστα δεικτών που περιλαμβάνει 232 δείκτες για τους 17 στόχους της ατζέντας, εκ των οποίων οι 11 αντιστοιχούν στον στόχο 4. Παράλληλα το «πλαίσιο δράσης» για την Ατζέντα «Εκπαίδευση 2030» προτείνει επιπροσθέτως 32 θεματικούς δείκτες¹², οι οποίοι στοχεύουν να καλύψουν σε μεγαλύτερο εύρος την παρακολούθηση της Ατζέντας «Εκπαίδευση 2030».

Οι χώρες προτρέπονται από τον ΟΗΕ να ενσωματώνουν στις εκθέσεις τους, τους παγκόσμιους αλλά και τους θεματικούς δείκτες. Δεδομένου, όμως, ότι οι δείκτες δεν είναι δεσμευτικοί ως προς την κάθε χώρα ή περιφερειακή ένωση, οι χώρες ή οι ενώσεις μπορούν να επιλέγουν τους δείκτες που είναι πιο σημαντικοί σε σχέση με τις προτεραιότητες της εκπαιδευτικής τους πολιτικής. Στο πλαίσιο αυτό, η EUROSTAT δημοσίευσε το δικό της σύνολο δεικτών για τους Στόχους της Βιώσιμης Ανάπτυξης¹³, το οποίο περιλαμβάνει 7 δείκτες για τον στόχο 4 της ατζέντας. Η Ελλάδα, πρόσφατα κατάρτισε και αυτή λίστα με τους εθνικούς δείκτες παρακολούθησης των Στόχων για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη.

Αναφορικά με τον στόχο 4, η Ελλάδα έχει συμπεριλάβει 10 δείκτες (4 παγκόσμιους και 6 ευρωπαϊκούς) που παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα.

¹² Βλ. UNESCO Institute for Statistics (2018), Quick Guide to Education Indicators for SDG 4. Canada, UNESCO. Διατίθεται στη διεύθυνση: <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/quick-guide-education-indicators-sdg4-2018-en.pdf>

¹³ EDF. ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ Τεύχος 2 – 2018. Η Ατζέντα 2030 και οι Στόχοι για την Βιώσιμη Ανάπτυξη: Μια Ευρωπαϊκή προοπτική για τον σεβασμό, την προστασία και την εκπλήρωση της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες.

Πίνακας 2: Εθνικοί Δείκτες για τον Στόχο 4 της Ατζέντας 2030¹⁴

4.1	% ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση και την κατάρτιση ανά φύλο	ΕΥΡΩΠΑΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ (EUROSTAT)¹⁵
4.2	% ατόμων με τριτοβάθμιο εκπαιδευτικό επίπεδο ανά φύλο	
4.3	Συμμετοχή στην προσχολική εκπαίδευση ανά φύλο	
4.5	% απασχόλησης ατόμων που αποφοίτησαν πρόσφατα (τουλάχιστον από την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση- ISCED 3) ανά φύλο	
4.6	Συμμετοχή ενηλίκων στην μάθηση ανά φύλο	
4.7	% νέων εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης και κατάρτισης ανά φύλο	
4.3.1	Ποσοστό συμμετοχής των νέων και των ενηλίκων στην τυπική και μη τυπική εκπαίδευση και κατάρτιση κατά τους τελευταίους 12 μήνες, ανά φύλο	
4.4.1	Ποσοστό νέων και ενηλίκων με δεξιότητες στις τεχνολογίες πληροφόρησης και επικοινωνίας (ICT), ανά είδος δεξιότητας	
4.7.1	Βαθμός στον οποίο (i) η εκπαίδευση στην ιδιότητα του παγκόσμιου πολίτη και (ii) η εκπαίδευση για την βιώσιμη ανάπτυξη, συμπεριλαμβανομένης της εκπαίδευσης στην ισότητα των φύλων και στα ανθρώπινα δικαιώματα, εντάσσονται σε όλα τα επίπεδα: (α) στις εθνικές εκπαιδευτικές πολιτικές, (β) στα προγράμματα σπουδών, (γ) στην εκπαίδευση των εκπαιδευτικών και (δ) στην αξιολόγηση των μαθητών	
4.b.1	Ύψος χρηματοδοτήσεων της επίσημης αναπτυξιακής βοήθειας για υποτροφίες, ανά τομέα και είδος σπουδών	

Ωστόσο στην παρούσα φάση εντοπίζονται σε διεθνές και εθνικό επίπεδο πολλά κενά σε δεδομένα, ενώ ορισμένοι από τους προτεινόμενους δείκτες αναφορικά με τον στόχο 4 χρήζουν περαιτέρω μεθοδολογικής επεξεργασίας. Πιο αναλυτικά, σύμφωνα με στοιχεία της UNESCO¹⁶, το 2018 η κάλυψη με δεδομένα για τους δείκτες του στόχου 4 ανήλθε σε παγκόσμιο επίπεδο μόνο στο 41%.

Ειδικότερα ως προς τον πληθυσμό των ατόμων με αναπηρία, παρότι το Ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ περιλαμβάνει σύσταση για την ανάλυση όλων των δεικτών της ατζέντας και στη βάση της αναπηρίας, στην πράξη διαπιστώνεται ότι η συμπερίληψη της αναπηρίας στα στατιστικά δεδομένα παρακολούθησης των SDGs, και ειδικότερα του στόχου 4, είναι σχεδόν ανύπαρκτη τόσο σε παγκόσμιο και περιφερειακό όσο και σε εθνικό επίπεδο.

Σε παγκόσμιο επίπεδο, χαρακτηριστικά είναι και τα συμπεράσματα της αξιολόγησης που διενεργήθηκε από την UNESCO, ως προς τη διαθεσιμότητα στατιστικών δεδομένων για την ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση. Διερευνώντας τις πλέον γνωστές παγκόσμιες και περιφερειακές βάσεις εκπαιδευτικών δεδομένων, βρέθηκε ότι η διάσταση της αναπηρίας ενυπήρχε μόνο στις δύο (UNICEF -TransMonEE, CONFEMEN-PASEC) στο σύνολο των 20 που εξετάστηκαν (μεταξύ των οποίων και η UIS)¹⁷.

¹⁴ Πηγή: http://www.ggk.gov.gr/?page_id=5537

¹⁵ Η Ελλάδα δεν έχει συμπεριλάβει στην εθνική λίστα έναν πρόσθετο δείκτη που υπάρχει στο σύνολο της Eurostat 4.4. %ατόμων με χαμηλές επιδόσεις στην ανάγνωση, στα μαθηματικά ή στις επιστήμες ανά φύλο (πηγή: OECD)

¹⁶ Βλ. UNESCO Institute for Statistics (2018), The Investment Case for SDG 4 Data, Concept Note, Technical Cooperation Group on SDG 4 – Education 2030 Indicators, January 2018. Canada, UNESCO. Διατίθεται στη διεύθυνση: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000262805>

¹⁷ UNESCO Institute for Statistics (2018), Handbook on Measuring Equity in Education. Canada, UNESCO. Διατίθεται στη διεύθυνση: <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/handbook-measuring-equity-education-2018-en.pdf>, σελ. 72

Εξέταση των Εθνικών Εκθέσεων Αξιολόγησης από τη σκοπιά της αναπηρίας, από το European Disability Forum

Σε μία Άτυπη Αξιολόγηση της υλοποίησης των Στόχων για την Βιώσιμη Ανάπτυξη που έγινε από το EDF στο πλαίσιο του Πολιτικού Φόρουμ Υψηλού Επιπέδου (HLPF) του 2016, διαπιστώθηκε ότι σε σχέση με την αναπηρία τα Κράτη-Μέλη της ΕΕ έχουν μέχρι στιγμής επικεντρώσει την προσοχή τους κυρίως στους Στόχους 8 και 10, ενώ οι εκθέσεις των κρατών δεν περιλαμβάνουν μέτρα σχετιζόμενα με τον Στόχο 4 (Ποιοτική εκπαίδευση), όπως μέτρα για την κατασκευή και την αναβάθμιση εκπαιδευτικών εγκαταστάσεων με τρόπους που να συμπεριλαμβάνουν τα παιδιά, την αναπηρία και το φύλο. Μέχρι στιγμής, οι χώρες της ΕΕ έχουν επίσης αποτύχει να παρέχουν δεδομένα παρακολούθησης της υλοποίησης των Στόχων για την Βιώσιμη Ανάπτυξη για τα άτομα με αναπηρία (Αδημοσίευτη μετάφραση της Ε.Σ.Α.μεΑ. από κείμενο του European Disability Forum).

Στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ελλάδας, διαπιστώνεται παρόμοια κατάσταση. Ειδικότερα, το σύνολο των 100 δεικτών της EUROSTAT για τους SDGs περιλαμβάνει συνολικά 15 δείκτες για την αναπηρία όπου είναι «εφικτή η κατανομή» των δεδομένων. **Ωστόσο, δείκτες αναπηρίας δεν περιλαμβάνονται καθόλου σε τρεις στόχους, μεταξύ των οποίων και ο στόχος 4 για την εκπαίδευση.** Το ίδιο ισχύει φυσικά και στη χώρα μας, αφού όπως γίνεται αντιληπτό στον πίνακα 2 δεν έχει ενσωματωθεί η διάσταση της αναπηρίας στους εθνικούς δείκτες για την παρακολούθηση του στόχου 4. Αυτό επιβεβαιώνεται και στην εθελοντική έκθεση που υπέβαλε η Ελλάδα στον ΟΗΕ τον Ιούλιο του 2018, όπου δεν παραθέτει καθόλου στατιστικά δεδομένα για τα άτομα με αναπηρία¹⁸.

Η ΑΥΤΟΝΟΗΤΗ ΑΠΑΙΤΗΣΗ ΓΙΑ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΗΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΕΙΚΤΩΝ ΤΟΥ ΣΤΟΧΟΥ 4 ΣΕ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Η ένταξη της διάστασης της αναπηρίας στους δείκτες παρακολούθησης του στόχου 4 «Ποιοτική εκπαίδευση», όχι μόνο επιτάσσεται ως απόρροια της γενικής σύστασης που ενυπάρχει στην εισαγωγή του Ψηφίσματος της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ¹⁹, αλλά **θεωρείται και αυτονόητα αναγκαία λόγω της ειδικής συνάφειας που έχει ο στόχος 4 –στη βάση του οποίου προκρίνεται ένα συμπεριληπτικό εκπαιδευτικό σύστημα– με τον πληθυσμό των ατόμων με αναπηρία.** Εξάλλου, η ανάλυση όλων των δεικτών του στόχου 4 με βάση την κατάσταση αναπηρίας αποτελεί **προϋπόθεση για την κάλυψη του δείκτη 4.5.1**, δηλαδή για την κατασκευή δεικτών ισοτιμίας²⁰ για τις ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού.

Η απαίτηση για την ένταξη της διάστασης της αναπηρίας στους δείκτες προκύπτει ακόμα πιο επιτακτικά στο επίπεδο της εθνικής παρακολούθησης γιατί:

1. Στο επίπεδο αυτό εκ των πραγμάτων απαιτούνται περισσότερο αναλυτικά δεδομένα για την ανάπτυξη των εθνικών εκπαιδευτικών πολιτικών με στόχο την άρση των ανισοτήτων και την επίτευξη ποιοτικής εκπαίδευσης για όλους.
2. **Ο στόχος 4 έχει οριστεί από την Ελλάδα μεταξύ των 8 Εθνικών Προτεραιοτήτων για τους ΣΒΑ**, τις οποίες υιοθέτησε η χώρα μας, σε υψηλό πολιτικό επίπεδο, το 2017 (http://www.ggk.gov.gr/?page_id=5537)

¹⁸ Για τον στόχο 4 ειδικότερα, η έκθεση περιλαμβάνει μόνο 3 δείκτες εκ των οποίων κανένας δεν αναλύεται στη βάση της αναπηρίας, βλ. General Secretariat of the Government Office of Coordination, Institutional, International & European Affairs. (2018) Voluntary national review on the implementation of the 2030 Agenda for sustainable development. Greece. διατίθεται στη: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/19378Greece_VNR_Greece_2018_pdf_FINAL_140618.pdf

¹⁹ Ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ στις 6 Ιουλίου 2017, σχετικά με τις εργασίες της στατιστικής επιτροπής για την Ατζέντα 2030 για τη βιώσιμη ανάπτυξη (A/RES/71/313), διατίθεται στη: <https://undocs.org/A/RES/71/313>.

²⁰ 4.5.1 Δείκτες ισοτιμίας (γυναίκες/άνδρες, αγροτικές/αστικές περιοχές, κατώτερα/υψηλότερα εισοδήματα και άλλοι όπως κατάσταση αναπηρίας, αυτόχθονες και άτομα πληγέντα από συγκρούσεις, όπου διατίθενται στοιχεία) για όλους τους εκπαιδευτικούς δείκτες της λίστα που μπορούν να αναλυθούν σε αυτή τη βάση.

2. Μεθοδολογία για την ανάπτυξη εθνικών δεικτών για το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία σε συμπεριληπτική, ισότιμη και ποιοτική εκπαίδευση

2.1 Ανάγκη για εθνικό σχέδιο δράσης

Οι προσπάθειες, σε παγκόσμιο επίπεδο, για την ανάπτυξη δεικτών παρακολούθησης του δικαιώματος στη συμπεριληπτική εκπαίδευση αποτελούν ένα ελάχιστο πλαίσιο αναφοράς για τη συλλογή δεδομένων σε εθνικό επίπεδο, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη κατάλληλων μεθοδολογικών εργαλείων. Ωστόσο, οι εν λόγω προσπάθειες αντιμετωπίζουν περιορισμούς, κυρίως λόγω των μεγάλων διαφορών μεταξύ των εκπαιδευτικών συστημάτων και των κοινωνικοοικονομικών πλαισίων των χωρών, διαφορές οι οποίες δυσχεραίνουν τις διακρατικές συμφωνίες σε επίπεδο ορισμών και μεθόδων. Οι περιορισμοί διακρατικής συμβατότητας έχουν ως αποτέλεσμα να προκρίνονται σε διεθνές επίπεδο δείκτες που αφορούν περισσότερο τα τυπικά “παραδοσιακά” μεγέθη της πρόσβασης στην εκπαιδευτική διαδικασία, που είναι και πιο δεκτικά σε αυστηρές και ουδέτερες ποσοτικοποιήσεις, και να αμελούνται τα ζητήματα της ποιότητας, της ισότητας των ευκαιριών και της αποδοχής των εκπαιδευτικών συστημάτων. Αναπόφευκτα, οι διεθνείς πρωτοβουλίες περιορίζονται σε έναν μικρό αριθμό ενδεικτικών κριτηρίων-δεικτών, στη βάση των οποίων πραγματοποιούνται συγκριτικές αναλύσεις μεταξύ των χωρών, επισημαίνοντας παράλληλα την αναγκαιότητα για μεγαλύτερο εύρος δεδομένων σε επίπεδο χωρών.

Το δικαίωμα στην εκπαίδευση, όπως κατοχυρώνεται στη διεθνή έννομη τάξη, υπόκειται σε προοδευτική υλοποίηση στη βάση των μέγιστων δυνατοτήτων κάθε κράτους. Ταυτόχρονα, τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα και οι μαθητές με αναπηρία στην εκπαίδευση διαφέρουν σημαντικά σε κάθε χώρα, γεγονός που ορίζει διαφορετικές εθνικές προτεραιότητες και στόχους. Ως εκ τούτου, η δικαιωματική προσέγγιση στα στατιστικά δεδομένα επιτάσσει μια εναρμονισμένη, στο εθνικό πλαίσιο, διαδικασία καθορισμού δεικτών. Επίσης, σε εθνικό επίπεδο είναι περισσότερο εφικτό να εφαρμοστούν οι βασικές αρχές της δικαιωματικής προσέγγισης στον σχεδιασμό και την παραγωγή των στατιστικών (συμμετοχή, αυτοπροσδιορισμός, διαφάνεια κ.λπ.). Συνεπώς, οι δείκτες πρέπει να αναπτυχθούν στη βάση μιας εθνικής προσέγγισης, η οποία θα λάβει υπόψη τις απαιτήσεις που απορρέουν από το άρθρο 24 της Σύμβασης. Είναι βέβαια φυσικό ότι ένα ολοκληρωμένο εθνικό πλαίσιο δεικτών θα είναι σε θέση να ενσωματώσει ευρωπαϊκούς και διεθνείς δείκτες για τη συμπεριληπτική εκπαίδευση (SDGs 4), οι οποίοι εξάλλου βασίζονται στα εθνικά συστήματα συλλογής δεδομένων, προϋποθέτοντας την περαιτέρω ανάπτυξή τους.

Σε αυτό το πλαίσιο, η Επιτροπή επισημαίνει²¹ ότι τα κράτη οφείλουν να αναπτύξουν δείκτες παρακολούθησης της προοδευτικής υλοποίησης των επιταγών του άρθρου 24, σύμφωνα με τη μεθοδολογία της Ένωσης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους δείκτες δικαιωμάτων, και λαμβάνοντας υπόψη τους δείκτες του στόχου 4 της Ατζέντας 2030 για την Βιώσιμη Ανάπτυξη. Στη βάση αξιόπιστων δεδομένων, συστήνεται στα κράτη να αναπτύξουν και εθνικό σχέδιο δράσης για την συμπεριληπτική εκπαίδευση και την προοδευτική υλοποίηση των απαιτήσεων της άρθρου 24, σε συνεργασία με τις αναπηρικές οργανώσεις.

2.2 Υιοθέτηση της δικαιωματικής προσέγγισης στην ανάπτυξη εθνικών δεικτών παρακολούθησης της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης

Η δικαιωματική προσέγγιση στα στατιστικά δεδομένα συνίσταται, κατά κύριο λόγο, στην ανάπτυξη δεικτών παρακολούθησης των δικαιωμάτων. Η χρησιμότητα των δεικτών στο πλαίσιο της παρακολούθησης των δικαιωμάτων, είναι σημαντική καθώς οι δείκτες:

---

²¹ Βλ. UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD), General comment No. 4 (2016), Article 24: Right to inclusive education, 2 September 2016, CRPD/C/GC/4, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.refworld.org/docid/57c977e34.html>

- Δίνουν συνοπτικά τη μεγάλη εικόνα
- Αποκωδικοποιούν το κανονιστικό περιεχόμενο των δικαιωμάτων
- Συστηματοποιούν τη διαδικασία παρακολούθησης, προσδιορίζοντας ένα σταθερό είδος πληροφορίας που πρέπει να συλλέγεται και καθορίζοντας αντικειμενικά κριτήρια αξιολόγησης
- Προσδιορίζουν διαχρονικές μεταβολές
- Παρέχουν την αναγκαία τεκμηρίωση για τον πολιτικό σχεδιασμό
- Χρησιμεύουν ως μέτρα σύγκρισης μεταξύ κρατών και υποκατηγοριών του πληθυσμού
- Μπορούν να συνδεθούν με τους διεθνείς και ευρωπαϊκούς στόχους για τα δικαιώματα και τη βιώσιμη ανάπτυξη
- Χρησιμεύουν στην επικοινωνία με τα διεθνή θεσμικά όργανα (λ.χ. οι επιτροπές παρακολούθησης των διεθνών συμβάσεων των δικαιωμάτων) και διευκολύνουν τη συνεργασία μεταξύ κρατών, οργανισμών και φορέων.

Οι δείκτες δικαιωμάτων μπορεί να είναι ποσοτικοί ή/και ποιοτικοί. Στο παρόν κείμενο, παρότι υπογραμμίζουμε την αναγκαιότητα των ποιοτικών δεδομένων στη διαδικασία παρακολούθησης της εκπαίδευσης, επικεντρωνόμαστε κυρίως σε ποσοτικούς δείκτες. Η ανάπτυξη στατιστικών δεικτών εντός του πλαισίου των δικαιωμάτων διαφέρει σημαντικά από τις παραδοσιακές προσεγγίσεις συλλογής και ανάλυσης στατιστικών δεδομένων. Σύμφωνα με το μεθοδολογικό πλαίσιο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ²², το μοντέλο των δεικτών απόδοσης (performance indicators) που εφαρμόζεται σε αναπτυξιακά προγράμματα (εισροές-εκροές-αποτελέσματα-αντίκτυπος), δεν δύναται να αποτυπώσει όλες τις διαστάσεις που σχετίζονται με την εκπλήρωση των δικαιωμάτων, και προτείνεται έτσι η ανάπτυξη δεικτών συμμόρφωσης (compliance indicators) με το κανονιστικό περιεχόμενο των δικαιωμάτων.

Οι δείκτες ανθρωπίνων δικαιωμάτων σχετίζονται ευθέως με τους κανόνες, τα πρότυπα και τις αρχές των δικαιωμάτων και έχουν ως σκοπό:

- να αξιολογούν το επίπεδο συμμόρφωσης του κράτους αναφορικά με την υποχρέωσή του να σέβεται, να προστατεύει και να εκπληρώνει το δικαίωμα,
- να προσδιορίζουν τον βαθμό στον οποίο οι κάτοχοι των δικαιωμάτων, στην περίπτωση αυτή τα άτομα με αναπηρία, απολαμβάνουν το δικαίωμά τους.

Η βασική απαίτηση που απορρέει από τη δικαιωματική προσέγγιση στους εκπαιδευτικούς δείκτες είναι η ανάπτυξη ενός συγκροτημένου θεωρητικού-ενοσιολογικού πλαισίου στη βάση του οποίου θα οριστούν σταδιακά οι συγκεκριμένοι δείκτες, ενώ θα καταστεί εφικτή η εκ των υστέρων αποτίμηση και ερμηνεία των δεδομένων που θα συλλεχθούν.

2.3 Τα βήματα της προτεινόμενης μεθοδολογίας

ΤΟ ΠΕΡΙΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ

- 1. Ανάπτυξη εννοιολογικού πλαισίου**
  - 1.1. Καθορισμός βασικών αρχών
  - 1.2. Καθορισμών απαιτήσεων
- 2. Προσδιορισμός Δεικτών παρακολούθησης /αξιολόγησης της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης των ατόμων με αναπηρία**
  - 2.1. Καθορισμός γενικών δεικτών
  - 2.2. Εξειδίκευση γενικών δεικτών-καθορισμός ειδικών δεικτών

Τα βήματα που ακολουθούμε για την ανάπτυξη των δεικτών είναι τα εξής:

²² OHCHR. (2012). Human Rights Indicators: A Guide to Measurement and Implementation.

2.3.1 Κατανόηση κανονιστικού περιεχομένου και καθορισμός βασικών αρχών του άρθρου 24

Μέσω της κατανόησης και ερμηνείας του άρθρου 24, σε πρώτη φάση καθορίσαμε τις βασικές αρχές του δικαιώματος. Οι βασικές αρχές, συγκροτούν ένα πρώτο επίπεδο κατανόησης και κατηγοριοποίησης του περιεχομένου, το οποίο σκιαγραφεί το εύρος της εφαρμογής του άρθρου 24.

Το περιεχόμενο, το πεδίο, το εύρος και τα μέσα εφαρμογής κάθε δικαιώματος δεν καθορίζονται αυθαίρετα αλλά αποτελούν αντικείμενο νομικής ερμηνείας. Η ορθή κατανόηση των επιταγών του άρθρου λαμβάνει χώρα εντός του ευρύτερου νομικού και θεωρητικού πλαισίου των δικαιωμάτων, όπως κατοχυρώνονται σε σειρά διεθνών συμβάσεων, και έχουν αποτελέσει αντικείμενο ερμηνείας από τις αρμόδιες αρχές. Βασικά κείμενα ερμηνείας για τα ανθρώπινα δικαιώματα εκδίδονται από τις αρμόδιες ειδικές επιτροπές των Ηνωμένων Εθνών υπό τη μορφή των Γενικών Σχολίων (General Comments). Το άρθρο 24 της Σύμβασης έχει απασχολήσει την Επιτροπή των Η.Ε. για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, στο γενικό σχόλιό της με αριθμό 4, το οποίο αποτελεί και βασικό κείμενο αναφοράς σε αυτή την ενότητα. Για το δικαίωμα στην εκπαίδευση, πρέπει να ληφθούν επίσης υπόψη οι ερμηνείες και τα γενικά σχόλια για τα άρθρα 13 & 14 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα²³, και τα σχετικά άρθρα της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού²⁴.

Ωστόσο, η ερμηνεία του περιεχομένου ενός δικαιώματος λαμβάνει υπόψη ορισμένα **(βασικά γνωρίσματα των δικαιωμάτων)**, που είναι κυρίως τα εξής:

Τα δικαιώματα είναι καθολικά και αναφαίρετα: Το δικαίωμα στην εκπαίδευση ισχύει για όλους ανεξαιρέτως και συνεπώς ένα σύστημα δεικτών παρακολούθησης οφείλει να έχει ως πληθυσμό αναφοράς το σύνολο των μαθητών/εκπαιδευόμενων. Ωστόσο, στο πλαίσιο του έργου του Παρατηρητηρίου Θεμάτων Αναπηρίας επικεντρωθήκαμε στην ανάπτυξη δεικτών για τους μαθητές/άτομα με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, θεωρώντας ότι οι εν λόγω δείκτες μπορούν να ενσωματωθούν σε ένα ολιστικό πλαίσιο παρακολούθησης και αξιολόγησης του εκπαιδευτικού συστήματος.

Τα Δικαιώματα είναι αδιαίρετα, αλληλένδετα και αλληλεξαρτώμενα: Το δικαίωμα στην εκπαίδευση συνδέεται, ως προς την εκπλήρωσή του, με άλλα δικαιώματα, και αποτελεί καταλύτη για την άσκηση σχεδόν όλων των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών. Συνεπώς η Σύμβαση πρέπει να προσεγγίζεται ολιστικά ως ένα ενιαίο ως προς το σκοπό και το πνεύμα κείμενο, το οποίο μάλιστα συνδέεται και με άλλες συμβάσεις δικαιωμάτων, και ιδιαίτερα με τη Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού (1989).

2.3.2 Καθορισμός των απαιτήσεων που εκπληρώνουν τις βασικές αρχές

Σε δεύτερο επίπεδο, το περιεχόμενο του άρθρου ταξινομήθηκε σε περιοχές απαιτήσεων οι οποίες συνδέονται με τις βασικές αρχές ως οι αναγκαίες προϋποθέσεις που καθιστούν εφικτή την εκπλήρωσή τους. Σε αυτό το στάδιο αξιοποιήθηκαν οι εξειδικευμένες εννοιολογικές προσεγγίσεις που προτείνονται στο γενικό σχόλιο της Επιτροπής, και αφορούν στα κριτήρια αποτίμησης της εκπαίδευσης στο δικαιωματικό πλαίσιο.

Ειδικότερα, η ανάπτυξη του εννοιολογικού πλαισίου έλαβε υπόψη:

- Τις βασικές παραμέτρους αξιολόγησης της συμμόρφωσης των κρατών με το δικαίωμα στην εκπαίδευση, όπως αυτές έχουν οριστεί από την επιτροπή για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα στο γενικό σχόλιο για το άρθρο 13 της ICESCR²⁵), και όπως προσδιορίζονται εκ νέου υπό την οπτική της αναπηρίας στο γενικό σχόλιο (αρ. 4) της Επιτροπής για τα Δικαιώματα των Ατόμων με

²³ UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), *General Comment No. 13: The Right to Education (Art. 13 of the Covenant)*, 8 December 1999, E/C.12/1999/10, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.refworld.org/docid/4538838c22.html>

²⁴ UN Committee on the Rights of the Child (CRC), *General comment No. 1 (2001), Article 29 (1), The aims of education*, 17 April 2001, CRC/GC/2001/1, available at: <https://www.refworld.org/docid/4538834d2.html>

²⁵ UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), *General Comment No. 13: The Right to Education (Art. 13 of the Covenant)*, 8 December 1999, E/C.12/1999/10, διαθέσιμο στη διεύθυνση: <https://www.refworld.org/docid/4538838c22.html> [accessed 18 November 2019]

Αναπηρία σχετικά με το άρθρο 24 της Σύμβασης. Οι εν λόγω παράμετροι είναι οι εξής: Διαθεσιμότητα, Προσβασιμότητα, Προσαρμοστικότητα, Αποδοχή.

- Τις διαστάσεις που ορίζει η UNESCO (OREALC / UNESCO Santiago, 2007)²⁶, ως βασικές παραμέτρους της ποιότητας στην εκπαίδευση: Σεβασμός για τα δικαιώματα (Respect for Rights), Ισότητα/Ισότητα (equity), Συνάφεια (relevance), Καταλληλότητα (pertinence), Αποδοτικότητα και αποτελεσματικότητα (efficiency and efficacy).

Λόγω του ότι ορισμένες από τις παραπάνω έννοιες έχουν παρεμφερές νόημα, έχουν επιλεγεί οι πλέον κατάλληλες προκειμένου να αποδοθούν οι απαιτήσεις του άρθρου 24 και, ταυτόχρονα, να αποφεύχονται αλληλοεπικαλύψεις στο εννοιολογικό πλαίσιο.

2.3.3 Καθορισμός γενικών δεικτών

Στη βάση του εννοιολογικού χάρτη που διαμορφώθηκε και των διαστάσεων που απαρτίζουν την επίσημη ερμηνεία του άρθρου 24 από την Επιτροπή, καθορίστηκαν γενικοί δείκτες για κάθε απαίτηση του πλαισίου, οι οποίοι χρήζουν εξειδίκευσης προκειμένου, σε δεύτερη φάση, να μετατραπούν σε ειδικά στατιστικά μέτρα και να εναρμονιστούν με το εθνικό πλαίσιο.

2.3.4 Εξειδίκευση και ανάπτυξη ειδικών δεικτών

Η διαδικασία εξειδίκευσης των δεικτών πρέπει να λάβει χώρα στη βάση συνεργιών και διαβούλευσης με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, ώστε να καθοριστούν οι ειδικοί δείκτες. Οι ειδικοί δείκτες καθιστούν τον αντίστοιχο γενικό δείκτη λειτουργικό, προσδιορίζοντας με ακρίβεια τα δεδομένα που απαιτούνται για την παρακολούθηση της προόδου που συντελείται αναφορικά με τις απαιτήσεις του εννοιολογικού πλαισίου, ώστε οι εν λόγω απαιτήσεις να μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο εμπειρικής διερεύνησης.

Βασικά κριτήρια που πρέπει να ληφθούν υπόψη στον προσδιορισμό των ειδικών δεικτών είναι τα εξής:

- Να είναι εναρμονισμένοι και συναφείς με την υφιστάμενη κατάσταση στη χώρα
- Να είναι έγκυροι και αξιόπιστοι, τα δεδομένα να αντλούνται μέσω αξιόπιστων πηγών και να βασίζονται σε σαφή και επαληθεύσιμη μεθοδολογία
- Να μπορούν να ενσωματωθούν σε υφιστάμενα συστήματα συλλογής δεδομένων
- Να μπορούν να επικαιροποιούνται σε μια ορισμένη συχνότητα
- Να είναι αποδεκτοί και κατανοητοί στους stakeholders
- Να επιτρέπουν στο μέγιστο βαθμό την ανάλυση στις κατηγορίες αναπηρίας, φύλο, ηλικία, εθνικότητα, περιφέρεια διαμονής και κοινωνικοοικονομική κατάσταση.

Το οριστικό σύνολο δεικτών θα λάβει υπόψη τις ανάγκες σε στατιστικά δεδομένα οι οποίες απορρέουν από το διεθνές και ευρωπαϊκό πλαίσιο, ώστε η χώρα να είναι σε θέση να ανταποκριθεί στις διεθνείς απαιτήσεις για δεδομένα, και να μην υπάρχει αλληλοεπικάλυψη και σπατάλη πόρων.

Επιπροσθέτως, συνίσταται να ληφθεί υπόψη η μεθοδολογία ανάπτυξης δεικτών του γραφείου της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα²⁷. Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, **οι δείκτες πρέπει να υποδεικνύουν την σταδιακή πρόοδο** που έχει συντελεστεί αναφορικά με το εν λόγω δικαίωμα, διακρίνοντας τα επίπεδα υλοποίησης σε δέσμες δεικτών ως εξής:

²⁶ UNESCO Office Santiago and Regional Bureau for Education in Latin America and the Caribbean. (2007). *Quality education for all: a human rights issue*. Chile: OREALC.

²⁷ OHCHR. (2012). *Human Rights Indicators: A Guide to Measurement and Implementation*.

- **Διαρθρωτικοί δείκτες** (structural indicators) που αναφέρονται στην εναρμόνιση της εθνικής νομοθεσίας και του θεσμικού πλαισίου με τις απαιτήσεις του νομικού πλαισίου των δικαιωμάτων.²⁸
- **Δείκτες διαδικασίας** (process indicators) που αποτυπώνουν την εφαρμογή πολιτικών, προγραμμάτων και μέτρων τα οποία εφαρμόζουν την ισχύουσα νομοθεσία.
- **Δείκτες αποτελεσμάτων** (output indicators) που αφορούν στα αποτελέσματα των πολιτικών στον πληθυσμό των right-holders (άτομα με αναπηρία) και προσδιορίζουν τον βαθμό στον οποίο απολαμβάνουν το δικαίωμα τους (δικαίωμα σε ισότιμη, ποιοτική και συμπεριληπτική εκπαίδευση).

2.4 Εννοιολογικό πλαίσιο αρχών και απαιτήσεων

Πρέπει να επισημανθεί ότι τα όρια μεταξύ των βασικών αρχών και των επιμέρους απαιτήσεων είναι ως ένα βαθμό σχηματικά. Παρότι η αναλυτική αυτή ταξινόμηση είναι αναγκαία για τον καθορισμό δεικτών, στην πράξη οι διαστάσεις και οι ποιότητες της εκπαίδευσης δεν είναι αυστηρώς διαχωρισμένες, ούτε ανεξάρτητες μεταξύ τους. Παρακάτω ακολουθεί η παρουσίαση των βασικών αρχών και των απαιτήσεων που αφορούν στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση²⁹, όπως έχουν προσδιοριστεί από το Παρατηρητήριο στη βάση της μεθοδολογίας που αναλύθηκε.

ΑΡΧΗ 1: ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ (ΕΝΙΑΙΑ ΔΩΡΕΑΝ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ)

Το άρθρο 24 απαιτεί την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία σε ενιαία, και χωρίς αποκλεισμούς, δωρεάν πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, απαγορεύοντας τον αποκλεισμό τους από το γενικό εκπαιδευτικό σύστημα λόγω της αναπηρίας. Η αρχή αυτή κατοχυρώνει τα δικαιώματα πρόσβασης/εισόδου στο γενικό εκπαιδευτικό σύστημα και περιλαμβάνει τις στοιχειώδεις προϋποθέσεις/απαιτήσεις ώστε να αρθούν τα εμπόδια που αποκλείουν του μαθητές με αναπηρία από τη γενική εκπαίδευση.

Ειδικότερα, η υλοποίηση αυτής αρχής απαιτεί κατ' ελάχιστο τα εξής:

ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΑΙΤΗΣΗ 1.1. Εφαρμογή της αρχής της μη διάκρισης στην εκπαίδευση

Ως οριζόντια απαίτηση για την προστασία του δικαιώματος των ατόμων με αναπηρία σε ισότιμη πρόσβαση, χωρίς διακρίσεις, στο γενικό εκπαιδευτικό σύστημα τίθεται η αποτελεσματική εφαρμογή της αρχής της μη διάκρισης στον τομέα της εκπαίδευσης, σύμφωνα και με το άρθρο 5 της Σύμβασης.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΑΙΤΗΣΗ 1.2. Προσβασιμότητα (Accessibility)

Βασική απαίτηση για την εξασφάλιση της δυνατότητας πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία στο γενικό εκπαιδευτικό σύστημα είναι η προσβασιμότητα. Το εκπαιδευτικό σύστημα πρέπει να είναι προσβάσιμο στα άτομα με αναπηρία, χωρίς καμία διάκριση. Τα κτήρια και οι υποδομές, η πληροφόρηση, η επικοινωνία, το υποστηρικτικό περιβάλλον, το εκπαιδευτικό υλικό, οι διαδικασίες αξιολόγησης, οι υπηρεσίες υποστήριξης κ.λπ., πρέπει να είναι απολύτως προσβάσιμα. Η προσβασιμότητα της εκπαίδευσης περιλαμβάνει επίσης και την οικονομική προσβασιμότητα σε όλα τα εκπαιδευτικά επίπεδα (Affordability).

ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΑΙΤΗΣΗ 1.3. Διαθεσιμότητα (Availability)

Το κριτήριο της διαθεσιμότητας αφορά στην επάρκεια των εκπαιδευτικών πόρων και μέσων που διαθέτει το εκπαιδευτικό σύστημα (εκπαιδευτικών μονάδων, προγραμμάτων και υποστηρικτικών υπηρεσιών, υλικοτεχνικής υποδομής, εκπαιδευτικού προσωπικού κ.λπ.) προκειμένου να καλύπτει τις εκπαιδευτικές ανάγκες όλων των μαθητών, στις κοινότητες διαμονής τους. Για τους μαθητές με αναπηρία, η διαθεσιμότητα δεν μπορεί να εννοηθεί ανεξάρτητα από την προσβασιμότητα των εκπαιδευτικών περιβαλλόντων και υποδομών. Το εκπαιδευτικό σύστημα

²⁸ Για μια λίστα διαρθρωτικών δεικτών για την συμπεριληπτική εκπαίδευση δείτε τη μελέτη του NESET: Downes, P.; Nairz-Wirth, E.; Rusinaitė, V., Structural Indicators for Inclusive Systems in and around Schools, NESET II report, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. Doi: 10.2766/200506

²⁹ Παρότι οι γενικές αρχές που παρουσιάζονται εκτείνονται σαφώς και στο φάσμα της τριτοβάθμιας και δια βίου εκπαίδευσης, το παρόν κείμενο έχει επικεντρωθεί αποκλειστικά στις δύο πρώτες εκπαιδευτικές βαθμίδες ώστε να αναλυθούν εκτενώς οι διαφορετικές προϋποθέσεις και απαιτήσεις που εγείρονται στο βαρύνουσα σημασία επίπεδο της υποχρεωτικής εκπαίδευσης.

οφείλει να διαθέτει ευρεία γκάμα επαρκών και προσβάσιμων εκπαιδευτικών υποδομών και προγραμμάτων για όλους και για τα άτομα με αναπηρία, σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες και τις γεωγραφικές περιοχές.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΑΙΤΗΣΗ 1.4. Παροχή εύλογων προσαρμογών

Το άρθρο 24 επιτάσσει την παροχή εύλογων προσαρμογών στους μαθητές με αναπηρία, ως ένα άμεσο και αναγκαίο μέτρο για την άρση των εμποδίων πρόσβασης των ατόμων με αναπηρία στην εκπαίδευση. Σύμφωνα με την ερμηνεία του άρθρου από την Επιτροπή των Η.Ε., η υποχρέωση παροχής εύλογων προσαρμογών δεν υπόκειται σε προοδευτική υλοποίηση, αλλά αποτελεί άμεση απαίτηση, ενώ η άρνηση παροχής τέτοιων προσαρμογών κατοχυρώνεται νομοθετικά ως διάκριση. Ως εύλογες προσαρμογές στην εκπαιδευτική διαδικασία νοούνται προσαρμογές όπως: η αλλαγή σχολικής αίθουσας, το εκπαιδευτικό υλικό με μεγάλη γραμματοσειρά, easy to read κ.λπ., η χρήση υποστηρικτικής τεχνολογίας, οι «μορφές ζωντανής βοήθειας» (π.χ. παροχή διερμηνείας στη νοηματική γλώσσα), οι εναλλακτικές διαδικασίες αξιολόγησης, η προσαρμογή του σχολικού ωραρίου κ.α.

ΑΡΧΗ 2: ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Το δικαίωμα στην εκπαίδευση, όπως οροθετείται στο άρθρο 24, δεν περιορίζεται στην δυνατότητα εισόδου/πρόσβασης στο εκπαιδευτικό σύστημα. Τα κράτη οφείλουν να διατηρούν ένα εκπαιδευτικό σύστημα το οποίο, όχι μόνο δεν εμποδίζει, αλλά διευκολύνει και προωθεί τη πρόσβαση, τη συμμετοχή και τη σχολική εξέλιξη όλων των μαθητών και των ατόμων με αναπηρία, εξασφαλίζοντας ισότιμες εκπαιδευτικές ευκαιρίες για όλους. Η συμπερίληψη, σε αντίθεση με την ενσωμάτωση/ένταξη, προϋποθέτει την προσαρμογή του εκπαιδευτικού συστήματος στην ποικιλομορφία και τις διαφορετικές εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών και όχι το αντίστροφο.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΑΙΤΗΣΗ 2.1. Η ολιστική-συστημική προσέγγιση του εκπαιδευτικού συστήματος: Το υπουργείο Παιδείας πρέπει να διασφαλίσει ότι όλοι οι πόροι επενδύονται στην προώθηση της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης και στην εισαγωγή των αναγκαίων αλλαγών στη θεσμική κουλτούρα, τις πολιτικές και τις πρακτικές.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΑΙΤΗΣΗ 2.2. Η ολιστική-συστημική προσέγγιση των εκπαιδευτικών περιβαλλόντων: Η σχολική ηγεσία είναι προσανατολισμένη στην εμπέδωση της κουλτούρας, των πολιτικών και πρακτικών για την επίτευξη της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης σε όλα τα επίπεδα: διδασκαλία και σχέσεις στην τάξη, οργάνωση σχολικής μονάδας, εποπτεία των εκπαιδευτικών, συνεργασία με τους γονείς και την τοπική κοινότητα κ.α.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΑΙΤΗΣΗ 2.3. Η ολιστική προσέγγιση του ατόμου/μαθητή: η οποία αναγνωρίζει την ικανότητα κάθε ατόμου για μάθηση, και δημιουργεί υψηλές προσδοκίες για όλους τους μαθητές, παρέχοντας την αναγκαία υποστήριξη.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΑΙΤΗΣΗ 2.4. Υποστήριξη των εκπαιδευτικών: Όλοι οι εκπαιδευτικοί και το λοιπό προσωπικό της εκπαίδευσης θα πρέπει να λαμβάνουν κατάρτιση και επιμόρφωση ώστε να μπορούν να ανταποκριθούν σε συμπεριληπτικά εκπαιδευτικά περιβάλλοντα. Η συμπεριληπτική κουλτούρα προϋποθέτει ωστόσο και ένα προσβάσιμο και υποστηρικτικό περιβάλλον για ίδιους τους εκπαιδευτικούς, το οποίο θα ενθαρρύνει τη συνεργασία και την από κοινού επίλυση προβλημάτων.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΑΙΤΗΣΗ 2.5. Σεβασμός και αξία στην ποικιλομορφία: Όλοι οι μαθητές πρέπει να αισθάνονται ότι αναγνωρίζεται η αξία τους, ότι τους σέβονται και τους συμπεριλαμβάνουν, ανεξαρτήτως της αναπηρίας, του φύλου, της καταγωγής του κ.λπ.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΑΙΤΗΣΗ 2.6. Περιβάλλον φιλικό προς τη μάθηση: Τα μαθησιακά περιβάλλοντα πρέπει να είναι απολύτως προσβάσιμα και ασφαλή για όλους. Οι μαθητές πρέπει να αισθάνονται ασφαλείς και να νιώθουν ότι υποστηρίζονται και ότι μπορούν να εκφράσουν την ατομικότητά τους. Θα πρέπει μέσα στο περιβάλλον μάθησης να δίνεται έμφαση στην οικοδόμηση θετικών σχέσεων και στη προώθηση της φιλίας και της αποδοχής.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΑΙΤΗΣΗ 2.7. Αναγνώριση εταιρών και εμπλοκή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία: Οι σύλλογοι των εκπαιδευτικών, τα συμβούλια των μαθητών και οι σχολικές επιτροπές, οι ενώσεις των γονέων και οι φορείς του αναπηρικού κινήματος αναγνωρίζονται ως εταίροι, και συμμετέχουν ενεργά στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό. Επίσης αναγνωρίζεται και προωθείται η σχέση μεταξύ του σχολείου και της ευρύτερης κοινότητας.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΑΙΤΗΣΗ 2.8. Προσαρμοστικότητα (Adaptability)

Για να είναι η εκπαίδευση κατάλληλη για όλους, θα πρέπει να είναι ευέλικτη, να προσαρμόζεται και να ανταποκρίνεται στις ανάγκες όλων των μαθητών. Η επιτροπή ενθαρρύνει τα κράτη να εφαρμόσουν την αρχή του καθολικού σχεδιασμού στην μάθηση (Universal Design for Learning (UDL)).

Ο καθολικός σχεδιασμός στη μάθηση βασίζεται σε ένα σύνολο αρχών που παρέχουν στους εκπαιδευτικούς και το υπόλοιπο προσωπικό μια δομή για τη δημιουργία προσαρμοσμένων μαθησιακών περιβαλλόντων και διδακτικών οδηγιών για την κάλυψη των ποικίλων αναγκών όλων των εκπαιδευομένων. Ο καθολικός σχεδιασμός αναγνωρίζει ότι κάθε μαθητής μαθαίνει με έναν μοναδικό τρόπο και περιλαμβάνει την ανάπτυξη ευέλικτων τρόπων μάθησης: δημιουργώντας ένα συμμετοχικό περιβάλλον στην τάξη, διατηρώντας υψηλές προσδοκίες για όλους τους μαθητές και επιτρέποντας ταυτόχρονα πολλαπλούς τρόπους ανταπόκρισης, ενδυναμώνοντας τους εκπαιδευτικούς ώστε να μπορούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της διαφοροποιημένης διδασκαλίας, και εστιάζοντας στα εκπαιδευτικά αποτελέσματα για όλους, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων με αναπηρία. Τα προγράμματα σπουδών πρέπει να σχεδιάζονται και να εφαρμόζονται προσαρμοσμένα στις απαιτήσεις και τις εκπαιδευτικές ανάγκες κάθε μαθητή/ σπουδαστή. Οι τυποποιημένες διαδικασίες αξιολόγησης πρέπει να αντικατασταθούν από ευέλικτες και πολλαπλές μορφές αξιολόγησης και από την αναγνώριση της ατομικής προόδου μέσω εναλλακτικών διαδρομών μάθησης. Για να εξασφαλιστεί λοιπόν η πραγματική πρόσβαση για τα άτομα με αναπηρία θα πρέπει η διαδικασία της διδασκαλίας, που αποτελεί και την πιο σημαντική διάσταση του εκπαιδευτικού συστήματος, να είναι συμπεριληπτική, λαμβάνοντας υπόψη την ποικιλομορφία του μαθητικού πληθυσμού.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΑΙΤΗΣΗ 2.9: Υποστήριξη των μαθητών με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες εντός του γενικού εκπαιδευτικού συστήματος

Η ικανότητα των εκπαιδευτικών συστημάτων να ανταποκρίνονται θετικά στις διαφορετικές ανάγκες των μαθητών προϋποθέτει και την δυνατότητα να παρέχουν εξειδικευμένη και εξατομικευμένη υποστήριξη, η οποία συμπληρώνει και ενισχύει την διδασκαλία. Η UNESCO³⁰ ορίζει την υποστήριξη ως το σύνολο των ανθρωπίνων πόρων που συμπληρώνουν ή ενισχύουν τη δραστηριότητα των εκπαιδευτικών, προκειμένου να ανταποκριθούν στις εκπαιδευτικές ανάγκες όλων των μαθητών, δίδοντας ιδιαίτερη προσοχή σε εκείνους που χρειάζονται τη μεγαλύτερη βοήθεια για να βελτιστοποιήσουν την εξέλιξή τους και να συμμετέχουν αποτελεσματικά στη μάθηση.

Η απαίτηση για υποστήριξη αφορά και στη διάθεση και επάρκεια του ειδικού εκπαιδευτικού προσωπικού στα γενικά σχολεία, την παροχή συστηματικής συμβουλευτικής και ψυχοκοινωνικής στήριξης, καθώς και στην παροχή υπηρεσιών επαγγελματιών υγείας. Επίσης, η υποστήριξη, όπως περιγράφεται στο άρθρο 24, περιλαμβάνει την εφαρμογή εξατομικευμένων μέτρων εκπαιδευτικής υποστήριξης. Η εξατομικευμένη υποστήριξη αναφέρεται κυρίως στα εξατομικευμένα προγράμματα εκπαίδευσης (ΑΠΕ) και στην παράλληλη στήριξη. Τα ΑΠΕ οφείλουν να προσδιορίζουν τις εύλογες προσαρμογές, την υποστήριξη που χρειάζεται ο κάθε μαθητής, την υποστηρικτική τεχνολογία και τα τεχνικά βοηθήματα, ανάλογα με τις εκπαιδευτικές του ανάγκες, το εκπαιδευτικό υλικό σε εναλλακτικές/προσβάσιμες μορφές, τους τρόπους και τα μέσα επικοινωνίας. Το είδος των προσαρμογών και της υποστήριξης πρέπει να συν-αποφασίζεται με τη συμμετοχή των γονέων/κηδεμόνων και των παιδιών με αναπηρία, και να αξιολογείται σε τακτική βάση. Η απαίτηση για υποστήριξη των μαθητών με αναπηρία αφορά και στην πρώιμη προσχολική ηλικία, και επιτάσσει την πρώιμη παρέμβαση και υποστήριξη των παιδιών αυτών, με σκοπό την ενίσχυση και εξέλιξη των ικανοτήτων τους ώστε να είναι σε θέση να συμμετέχουν αποτελεσματικά και να μεγιστοποιήσουν την μετέπειτα σχολική τους εξέλιξη και πρόοδο.

ΑΡΧΗ 3: ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η εκπαίδευση, δεν οφείλει μόνο να είναι προσβάσιμη και διαθέσιμη, πρέπει να είναι και ποιοτική για όλους. **Η ποιότητα στην εκπαίδευση, είναι μια έννοια εξελισσόμενη, το περιεχόμενο της οποίας μεταβάλλεται στις εκάστοτε κοινωνικές συνθήκες. Ωστόσο, σε κάθε περίπτωση υπερβαίνει την προβληματική της πρόσβασης/σχολικής ένταξης, για να συμπεριλάβει ζητήματα που σχετίζονται με το τι και πώς μαθαίνουν**

³⁰ Βλ. Blanco & Mascardi & Narvarte. (2011). Regional Education System on Students with Disabilities | SIRIED, Methodological Proposal. Σαντιάγο: Regional Bureau of Education for Latin America and the Caribbean (OREALC/UNESCO Santiago).

οι μαθητές, και πώς επωφελούνται τελικά από την εκπαίδευση που λαμβάνουν (EFA GMR 2005, Education for All – The Quality Imperative).

Σύμφωνα με τη δικαιωματική προσέγγιση, η εκπαίδευση, για να είναι ποιοτική, πρέπει να υπηρετεί τους βασικούς σκοπούς της, όπως ορίζονται στο διεθνές δίκαιο των δικαιωμάτων, ανταποκρινόμενη στις προσδοκίες αλλά και τις εξελισσόμενες ανάγκες των κοινωνιών. Παράλληλα, η εκπαίδευση οφείλει να ανταποκρίνεται στην ποικιλομορφία του μαθητικού πληθυσμού και να προσαρμόζεται στην κουλτούρα, τη γλώσσα, τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των εκπαιδευόμενων, ώστε να πετυχαίνει κατάλληλα μαθησιακά αποτελέσματα για όλους. Επιπροσθέτως, η ποιότητα στο πλαίσιο της προσέγγισης που προκρίνεται εδώ, συνδέεται άρρηκτα με την εκπαιδευτική ισότητα και τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΑΙΤΗΣΗ 3.1. Συνάφεια (Relevance)

Η συνάφεια εξετάζει τον σκοπό, τους στόχους και το περιεχόμενο της παρεχόμενης εκπαίδευσης, ως προς τις προσδοκίες και τις ανάγκες των εξελισσόμενων κοινωνιών. Η εκπαίδευση οφείλει να υπηρετεί τον σκοπό της, όπως αυτός ορίζεται στα διεθνή νομικά κείμενα, αλλά και να **ενισχύει πολύπλευρα την κοινωνικοποίηση και την ατομική εξέλιξη, διδάσκοντας τις δεξιότητες που απαιτούνται για τη συμμετοχή στους διαφορετικούς τομείς της σύγχρονης κοινωνίας**, ώστε το άτομο να μάθει «να μαθαίνει»- να μάθει «να κάνει»- να μάθει «να είναι» -να μάθει «να ζει μαζί με τους άλλους». Ως βασικός μοχλός, όχι μόνο της ατομικής αλλά και της κοινωνικής εξέλιξης και συνοχής, η εκπαίδευση οφείλει να είναι προσανατολισμένη σε ένα ευρύ φάσμα αξιών, να στοχεύει στην προώθηση του αμοιβαίου σεβασμού, των δικαιωμάτων και της αξίας της ανθρωπίνης ποικιλομορφίας, και να προετοιμάζει τα άτομα για τον ρόλο τους ως πολίτες στην κοινωνία ενσωματώνοντας θεματικές σχετικά με τα ζητήματα της βιώσιμης ανάπτυξης, του περιβάλλοντος, της κοινωνικής δικαιοσύνης/ισότητας.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΑΙΤΗΣΗ 3.2. Καταλληλότητα (Pertinence)

Αυτή η διάσταση αφορά στη μέτρηση της ικανότητας των εκπαιδευτικών συστημάτων να ανταποκρίνονται στις διαφορετικές ανάγκες, τα χαρακτηριστικά και τις ταυτότητες των μαθητών/σπουδαστών, ώστε να τους δίνεται η δυνατότητα να οικειοποιούνται το περιεχόμενο της κουλτούρας και να αναπτύσσουν τη δική τους ιδιαίτερη ταυτότητα³¹.

Η εκπαίδευση οφείλει να πετύχει μια δύσκολη ισορροπία μεταξύ της καθολικότητας των σκοπών της και της πολυμορφίας της ανθρωπότητας, διασφαλίζοντας ότι οι αρχές, οι στόχοι και τα μαθησιακά αποτελέσματα είναι κοινά αποδεκτά από όλους, διασφαλίζοντας ταυτόχρονα την ισότητα των ευκαιριών. Η καταλληλότητα της εκπαίδευσης συμπεριλαμβάνει και το κριτήριο της αποδοχής (Acceptability) που τυγχάνει το περιεχόμενο και η διαδικασία της εκπαίδευσης από τις εμπλεκόμενες ομάδες και ειδικότερα από τους μαθητές με αναπηρία και τις οικογένειές τους. Η εκπαίδευση, για να είναι αποδεκτή, πρέπει σε κάθε περίπτωση να λαμβάνει υπόψη τις κουλτούρες, τη γλώσσα και τις ανάγκες των ατόμων με αναπηρία, εξασφαλίζοντας μέσω θετικών μέτρων ότι η εκπαίδευση είναι καλής ποιότητας για όλους.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΑΙΤΗΣΗ 3.3. Αποτελεσματικότητα

Η ποιότητα στην εκπαίδευση είναι εύλογο ότι πρέπει να αποτιμάται και με όρους αποτελεσματικότητας. Η δικαιωματική προσέγγιση επιτάσσει την εξασφάλιση ισότιμων εκπαιδευτικών αποτελεσμάτων για τους μαθητές με αναπηρία, παρέχοντας ίσες ευκαιρίες και δυνατότητες επιτυχίας στην ακαδημαϊκή και κοινωνική μάθηση και στις ευκαιρίες μετάβασης που είναι ανοιχτές στους μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Στην αποτελεσματικότητα περιλαμβάνονται τα συγκεκριμένα εκπαιδευτικά αποτελέσματα (μέτρα απόδοσης και σχολικής επιτυχίας των μαθητών), αλλά και η γενική αποτελεσματικότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης αναφορικά με την προσωπική εξέλιξη και αυτονομία των μαθητών και την αποτελεσματική ένταξή τους στην κοινωνία.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΑΙΤΗΣΗ 3.4. Σεβασμός των δικαιωμάτων στο εκπαιδευτικό περιβάλλον

Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι αναφαίρετα, με άλλα λόγια είναι εγγενή σε κάθε ανθρώπινο ον. Συνεπώς, σε όλα τα εκπαιδευτικά/μαθησιακά περιβάλλοντα θα πρέπει να γίνονται σεβαστά όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα. Το δικαίωμα στη συμπεριληπτική εκπαίδευση είναι σε άμεση συνάρτηση με τα δικαιώματα συμμετοχής και έκφρασης

³¹ UNESCO Office Santiago and Regional Bureau for Education in Latin America and the Caribbean. (2007). *Quality education for all: a human rights issue*. Chile: OREALC.

γνώμης, με τον σεβασμό στην ακεραιότητα και την αξιοπρέπεια του κάθε ατόμου και παιδιού, καθώς και τον σεβασμό στην κουλτούρα και την ταυτότητα του³².

2.5 Προτεινόμενοι γενικοί δείκτες

Θα πρέπει να επισημανθεί ότι οι προτεινόμενοι δείκτες αποτελούν ένα ενδεικτικό πλαίσιο που δεν είναι εξαντλητικό, ωστόσο μπορεί να αποτελέσει μια γόνιμη βάση διαλόγου με όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη ώστε να επιλεχθούν οι πλέον αντιπροσωπευτικοί για το ελληνικό πλαίσιο δείκτες, και στη συνέχεια να εξειδικευτούν τα κατάλληλα στατιστικά μέτρα.

ΑΡΧΗ 1: ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ (ΕΝΙΑΙΑ ΔΩΡΕΑΝ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ)

1.1. Αρχή της μη-διάκρισης

- 1.1.1. Εκστρατείες ενημέρωσης των ατόμων και των παιδιών με αναπηρία για τα δικαιώματά τους στην εκπαίδευση καθώς και για τα υφιστάμενα νομικά και εξωδικαστικά μέσα προστασίας
- 1.1.2. Ύπαρξη καταγγελιών για διακριτική μεταχείριση στην εκπαίδευση (άρνηση εγγραφής σε γενικό σχολείο δημοσίου ή ιδιωτικού τομέα, έμμεσες διακρίσεις όπως η υποβολή των ατόμων σε τεστ αξιολόγησης χωρίς την παροχή υποστήριξη ή εύλογων προσαρμογών κ.α.)
- 1.1.3. Μαθητές με αναπηρία που φοιτούν σε διαχωρισμένα πλαίσια εκπαίδευσης

1.2. Προσβασιμότητα (Accessibility) & Διαθεσιμότητα (Availability)

- 1.2.1. Φυσική προσβασιμότητα σχολικών μονάδων και επάρκεια προσβάσιμων σχολείων αντίστοιχα με το πλήθος των μαθητών με αναπηρία
- 1.2.2. Ενδείξεις για την προσβασιμοποίηση των παλιών σχολικών κτηρίων και υποδομών (εγκαταστάσεις παροχής νερού και υγιεινής, κοινόχρηστοι και προάυλιοι χώροι κ.λπ.)
- 1.2.3. Προσβάσιμα και ασφαλή μέσα μεταφοράς από και προς το σχολείο
- 1.2.4. Προσβασιμότητα σχολικών εγχειριδίων και εκπαιδευτικού υλικού (π.χ. Σχολικά εγχειρίδια σε προσβάσιμες μορφές ως αναλογία των σχολικών εγχειριδίων ανά βαθμίδα εκπαίδευσης)
- 1.2.5. Προσβασιμότητα αναλυτικών προγραμμάτων και εποπτικού υλικού
- 1.2.6. Προσβασιμότητα υποστηρικτικών δομών και υπηρεσιών της εκπαίδευσης
- 1.2.7. Προσβασιμότητα διαδικασιών αξιολόγησης των μαθητών
- 1.2.8. Μαθητές με αναπηρία που αναγκάζονται να φοιτούν σε σχολικές μονάδες εκτός της κοινότητας/του δήμου διαμονής της οικογένειάς τους
- 1.2.9. Μαθητές με αναπηρία που αντιμετωπίζουν δυσκολία στη μετακίνηση από και προς το σχολείο
- 1.2.10. Ιδιωτικές δαπάνες των νοικοκυριών για την εκπαίδευση και την υποστήριξη των παιδιών/μαθητών με αναπηρία

1.3. Παροχή εύλογων προσαρμογών

- 1.3.1. Μεταφορά υλικών πόρων μεταξύ των σχολικών μονάδων ώστε να ικανοποιηθούν οι απαιτήσεις για εύλογες προσαρμογές όπου υπάρχει ανάγκη
- 1.3.2. Μαθητές με αναπηρία που απολαμβάνουν το δικαίωμά τους σε εύλογες προσαρμογές
- 1.3.3. Καταγγελίες γονέων/μαθητών για άρνηση παροχής εύλογων προσαρμογών στην εκπαίδευση
- 1.3.4. Συμμετοχή των γονέων και των παιδιών με αναπηρία στην απόφαση σχετικά με το είδος των προσαρμογών που απαιτούνται

³² UNICEF / UNESCO (2007), *A Human Rights-Based Approach to EDUCATION FOR ALL*, New York and Paris. Διατίθεται στη διεύθυνση: https://www.unicef.org/publications/files/A_Human_Rights_Based_Approach_to_Education_for_All.pdf

ΑΡΧΗ 2: ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

2.1. Ολιστική-συστημική προσέγγιση του εκπαιδευτικού συστήματος

2.1.1. Βαθμός στον οποίο εφαρμόζονται πολιτικές ανακατανομής των πόρων προς τη κατεύθυνση της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης

2.2. Ολιστική-συστημική προσέγγιση των εκπαιδευτικών περιβαλλόντων

2.2.1. Βαθμός στον οποίο η σχολική ηγεσία είναι προσανατολισμένη στην εμπέδωση της κουλτούρας, των πολιτικών και πρακτικών για την επίτευξη της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης σε όλα τα επίπεδα

2.3. Ολιστική προσέγγιση του ατόμου/μαθητή

2.3.1. Αναγνωρίζεται η ικανότητα κάθε ατόμου/μαθητή για μάθηση και καλλιεργούνται υψηλές προσδοκίες για όλους τους μαθητές

2.4. Υποστήριξη των εκπαιδευτικών

2.4.1. Παρέχεται κατάλληλη εκπαίδευση κατά τη διάρκεια των προπτυχιακών σπουδών

2.4.2. Παρέχεται ενδο-υπηρεσιακή επιμόρφωση και υποστήριξη ώστε να μπορούν να ανταποκριθούν στην ποικιλομορφία του μαθητικού πληθυσμού σε συμπεριληπτικό πλαίσιο, και στις ανάγκες των μαθητών με αναπηρία ή/και εκπαιδευτικές ανάγκες

2.4.3. Διευκολύνεται η απασχόληση των εκπαιδευτικών με αναπηρία στην εκπαίδευση

2.4.4. Παρέχεται υποστήριξη και εύλογες προσαρμογές στους εκπαιδευτικούς με αναπηρία

2.4.5. Καλλιεργείται κλίμα συνεργασίας μεταξύ των εκπαιδευτικών

2.5. Σεβασμός και αξία στην ποικιλομορφία

2.5.1. Οι μαθητές αισθάνονται ότι αναγνωρίζεται η αξία τους, ότι τους σέβονται και τους συμπεριλαμβάνουν, ανεξαρτήτως της αναπηρίας, του φύλου, της καταγωγής του κ.λπ.

2.6. Περιβάλλον φιλικό προς τη μάθηση

2.6.1. Όλοι οι μαθητές αισθάνονται ασφαλής

2.6.2. Υποστηρίζεται και ενθαρρύνεται η προσωπική έκφραση των μαθητών

2.6.3. Καλλιεργούνται θετικές σχέσεις και προωθείται η φιλία και η αποδοχή μεταξύ των μαθητών στη βάση του ομαδο-συνεργατικού μοντέλου μάθησης

2.7. Αναγνώριση εταίρων και εμπλοκή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία

2.7.1. Προωθείται η ευαισθητοποίηση της κοινωνίας και όλων των εμπλεκόμενων στην εκπαίδευση ομάδων στα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία και στα πλεονεκτήματα της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης

2.7.2. Προωθείται η συμμετοχή των γονέων, των οργανώσεων και των μαθητών στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και εκπαιδευτικού σχεδιασμού

2.7.3. Αναγνωρίζεται και προωθείται η σχέση των σχολικών μονάδων με την ευρύτερη κοινότητα

2.8. Προσαρμοστικότητα (Adaptability)

2.8.1. Τα αναλυτικά προγράμματα σχεδιάζονται και εφαρμόζονται με βάση την αρχή του καθολικού σχεδιασμού

2.8.2. Εφαρμόζονται ευέλικτες και εναλλακτικές διαδικασίες αξιολόγησης των μαθητών

2.8.3. Καταρτίζονται και εφαρμόζονται Ατομικά Προγράμματα Εκπαίδευσης σε όλους τους μαθητές με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες

2.8.4. Συμμετοχή των γονέων και των παιδιών με αναπηρία στον σχεδιασμό των Ατομικών Προγραμμάτων Εκπαίδευσης

2.9. Υποστήριξη των μαθητών με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες εντός του γενικού εκπαιδευτικού συστήματος

2.9.1. Παρέχεται παράλληλη στήριξη σε όλους τους μαθητές που το έχουν ανάγκη με βάση το είδος των δυσκολιών τους.

- 2.9.2. Επάρκεια ειδικού εκπαιδευτικού και βοηθητικού προσωπικού (πλήθος ψυχολόγων, σχολικών νοσηλευτών, εκπαιδευτικών ειδικής αγωγής, σχολικών συμβούλων και κοινωνικών λειτουργών ανά βαθμίδα εκπαίδευσης)
- 2.9.3. Επάρκεια των υποστηρικτικών δομών της εκπαίδευσης (ΚΕΣΥ)
- 2.9.4. Παροχή εξειδικευμένης υποστήριξης ανάλογα με το είδος της αναπηρίας/δυσκολίας και της εκπαιδευτικής ανάγκης
- 2.9.5. Μαθητές με αναπηρία που λαμβάνουν εξειδικευμένη υποστήριξη με οικονομική επιβάρυνση που επωμίζεται η οικογένεια/οι κηδεμόνες
- 2.9.6. Παρέχεται μέσω κατάλληλων δομών και προγραμμάτων υποστήριξη στους γονείς και κηδεμόνες των παιδιών/μαθητών με αναπηρία /ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες
- 2.9.7. Παρέχεται μέσω κατάλληλων δομών και οργανωμένων προγραμμάτων πρώιμη παρέμβαση και υποστήριξη στα βρέφη και νήπια με αναπηρία

ΑΡΧΗ 3: ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

3.1. Συνάφεια (Relevance)

- 3.1.1. Η παρεχόμενη εκπαίδευση ενισχύει τον σεβασμό στα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και προάγει την αξία της ανθρωπίνης ποικιλομορφίας
- 3.1.2. Η εκπαίδευση περιλαμβάνει την εκμάθηση δεξιοτήτων για προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη
- 3.1.3. Η εκπαίδευση προάγει και προωθεί την αξία της συμμετοχής του πολίτη στα κοινά (εκπαίδευση στην ιδιότητα του πολίτη)
- 3.1.4. Η εκπαίδευση περιλαμβάνει ζητήματα αγωγής της υγείας
- 3.1.5. Παρέχεται επαρκής εκπαίδευση στις νέες τεχνολογίες
- 3.1.6. Η παρεχόμενη εκπαίδευση δίνει τη δυνατότητα στα άτομα με αναπηρία να αποκτήσουν γνώσεις, δεξιότητες και αυτοπεποίθηση, που είναι απαραίτητες για τη μετάβαση στην ανοικτή αγορά εργασίας

3.2. Καταλληλότητα (Pertinence)

- 3.2.1. Εκμάθηση γραφής braille για τυφλούς μαθητές και μαθητές με προβλήματα όρασης
- 3.2.2. Εκμάθηση νοηματικής γλώσσας και προώθηση της γλωσσικής ταυτότητας των κωφών και βαρήκων μαθητών
- 3.2.3. Η παρεχόμενη εκπαίδευση είναι χρήσιμη και αποδεκτή για τους μαθητές με αναπηρία και τις οικογένειές τους (Acceptability)

3.3. Αποτελεσματικότητα

- 3.3.1. Αποτελεσματικές μεταβάσεις των μαθητών με αναπηρία /ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μεταξύ των εκπαιδευτικών βαθμίδων (ποσοστά ολοκλήρωσης της φοίτησης ανά βαθμίδα)
- 3.3.2. Σχολική διαρροή και σχολική εγκατάλειψη των μαθητών με αναπηρία
- 3.3.3. Μαθητές με αναπηρία που έχουν αποκτήσει τουλάχιστον ένα ελάχιστο επίπεδο επάρκειας σε βασικές δεξιότητες (ανάγνωση, μαθηματικά)
- 3.3.4. Νέοι και ενήλικες με αναπηρία που έχουν αποκτήσει δεξιότητες στις τεχνολογίες πληροφόρησης και επικοινωνίας
- 3.3.5. Άτομα με αναπηρία που έχουν ολοκληρώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση

3.4. Σεβασμός των δικαιωμάτων

- 3.4.1. Οι μαθητές αισθάνονται ότι η γνώμη τους για θέματα που τους αφορούν λαμβάνεται υπόψη στο εκπαιδευτικό περιβάλλον
- 3.4.2. Λαμβάνονται μέτρα αποτροπής του σχολικού εκφοβισμού σε βάρος το παιδιών με αναπηρία
- 3.4.3. Αριθμός επιθέσεων σε μαθητές και προσωπικό με αναπηρία στα σχολεία

3. Γενικές συστάσεις για το εθνικό πλαίσιο συλλογής και ανάλυσης στατιστικών δεδομένων για τη συμπεριληπτική εκπαίδευση

↳ Ενσωμάτωση των αρχών της δικαιωματικής προσέγγισης σε όλο το φάσμα των διαδικασιών σχεδιασμού-συλλογής-ανάλυσης των εκπαιδευτικών δεδομένων

Η δικαιωματική προσέγγιση στα στατιστικά δεδομένα³³, συνιστά ένα σύνολο βασικών αρχών που ορίζουν την παραγωγή, τη χρήση και τη διάχυση δεδομένων στο δικαιωματικό πλαίσιο, σύμφωνα και με τις απαιτήσεις της Ατζέντας 2030 για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Πιο αναλυτικά, οι αρχές της δικαιωματικής προσέγγισης στα στατιστικά δεδομένα είναι:

- **Η αρχή της συμμετοχής των Right-Holders στο σχεδιασμό, τη συλλογή και τη διάχυση των δεδομένων:** Η εμπλοκή των οργανώσεων και των ατόμων/οικογενειών παιδιών με αναπηρία στις διαδικασίες παρακολούθησης/αξιολόγησης της εκπαίδευσης επιβάλλεται από τις σχετικές συμβάσεις δικαιωμάτων.
- **Η απαίτηση για αναλυτικά δεδομένα σύμφωνα με την αρχή της μη-διάκρισης:** απαιτείται η ανάλυση των δεδομένων για τους μαθητές ανά κατηγορία αναπηρίας και ειδικής εκπαιδευτικής ανάγκης, φύλο, εθνικότητας, καθώς και στη βάση οποιουδήποτε άλλου χαρακτηριστικού υπόκειται στο πεδίο των απαγορευμένων διακρίσεων.
- **Η αρχή του αυτοπροσδιορισμού (Self-identification):** Οι διαδικασίες συλλογής δεδομένων (απογραφές, έρευνες, διοικητικά δεδομένα), δεν πρέπει να ενισχύουν τις υφιστάμενες προκαταλήψεις και τα στερεότυπα κατά των ατόμων με αναπηρία, μεταξύ άλλων με τρόπο που να αρνούνται την ταυτότητα τους. Όλες οι απόψεις και οι ενστάσεις των ομάδων που υφίστανται διακρίσεις πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στον σχεδιασμό των συστημάτων συλλογής δεδομένων, και ειδικότερα στις ταξινομήσεις που χρησιμοποιούνται για την ταυτοποίηση τους στις έρευνες.
- **Οι αρχές της διαφάνειας και της διάχυσης των δεδομένων:** Οι επίσημες στατιστικές αποτελούν τμήμα του συλλογικού δικαιώματος για πληροφόρηση. Οι φορείς συλλογής δεδομένων πρέπει να παρέχουν σαφείς και προσβάσιμες πληροφορίες για τις ερευνητικές διαδικασίες που ακολουθούν και να μεριμνούν για την ευρεία διάχυση των παραγόμενων δεδομένων στους πολίτες και στις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών.
- **Ιδιωτικότητα και εμπιστευτικότητα:** Η απαίτηση για δεδομένα για τα άτομα με αναπηρία και ειδικότερα στον ευαίσθητο τομέα της εκπαίδευσης, εγείρει εύλογες ανησυχίες σχετικά με τη χρήση και τη δημοσιοποίηση αυτών των στοιχείων. Τα εκπαιδευτικά δεδομένα απαγορεύεται να δημοσιεύονται με τρόπο που να επιτρέπει την ταυτοποίηση συγκεκριμένου μαθητή /ατόμου, είτε άμεσα είτε και έμμεσα. Οι φορείς συλλογής δεδομένων θέτουν σε λειτουργία αδιάβλητους μηχανισμούς και διαδικασίες προστασίας και ανωνυμοποίησης των στατιστικών δεδομένων. Το θεσμικό πλαίσιο και οι πολιτικές των φορέων σχετικά με την προστασία των δεδομένων, οφείλουν να γνωστοποιούνται στους πολίτες ώστε να διασφαλίζεται η εμπιστοσύνη και η πληροφορημένη συγκατάθεση τους.
- **Η αρχή της υπευθυνότητας:** Οι φορείς συλλογής των δεδομένων είναι υπεύθυνοι για την υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά τις διαδικασίες που θέτουν σε εφαρμογή. Ταυτόχρονα, η αρχή της υπευθυνότητας αφορά και στη χρήση των δεδομένων. Τα δεδομένα πρέπει να χρησιμοποιούνται ώστε τα κράτη και οι αρμόδιοι φορείς να λογοδοτούν απέναντι στην κοινωνία και στα ενδιαφερόμενα μέρη.

³³ Η προσέγγιση περιγράφεται στο: OHCHR. (2018). *A Human Rights Based Approach to Data - Leaving No One Behind in the 2030 Agenda for Sustainable Development*. United Nations.

↳ **Υιοθέτηση ολιστικής/συστημικής προσέγγισης στη συλλογή των δεδομένων για τη συμπεριληπτική εκπαίδευση των ατόμων/μαθητών με αναπηρία**

Ένα σύστημα δεικτών παρακολούθησης/αξιολόγησης της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης πρέπει να αποτυπώνει την υφιστάμενη κατάσταση και τις μεταβολές που συντελούνται στα διαφορετικά επίπεδα του εκπαιδευτικού συστήματος, στο εθνικό, στο περιφερειακό, στο επίπεδο της σχολικής μονάδας, καθώς και να αξιολογεί τα αποτελέσματα των εκπαιδευτικών πολιτικών και των παρεμβάσεων στους μαθητές και τα άτομα με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

Απαιτείται, στη βάση ενός εθνικού σχεδίου, να κινητοποιηθούν και να αξιοποιηθούν συνδυαστικά οργανισμοί, φορείς και υπηρεσίες της διοίκησης, τεχνολογικοί πόροι και πηγές δεδομένων, ώστε να συλλέγονται τα απαιτούμενα δεδομένα, από διαφορετικές πηγές, εντός και εκτός του εκπαιδευτικού συστήματος.

Προτείνεται να εμπλουτιστούν τα δεδομένα που συλλέγονται από το πληροφορικό σύστημα My-School με στατιστικά στοιχεία εθνικών ερευνών και απογραφών που διενεργούνται από την ελληνική στατιστική αρχή, και με δεδομένα στοχευμένων πρωτογενών ερευνών στις ομάδες των μαθητών με αναπηρία και των οικογενειών τους.

Ανάγκη εκπόνησης στοχευμένων ερευνών και συλλογή δεδομένων εκτός των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων Οι συστάσεις της UNESCO για την συλλογή εκπαιδευτικών δεδομένων για τον στόχο 4 της Ατζέντας αναφέρουν την ανάγκη διασύνδεσης των πληροφοριακών συστημάτων της εκπαίδευσης με δημογραφικά στοιχεία και δεδομένα εθνικών ερευνών. Για παράδειγμα, τα δεδομένα σχετικά με την υγεία και την ψυχοκοινωνική ευημερία παιδιών ηλικίας έως πέντε ετών (δείκτες 4.2.1 και 4.2.3) δεν είναι διαθέσιμα από τα επίσημα εκπαιδευτικά ιδρύματα, αλλά θα μπορούσαν να αντληθούν από οικογενειακές έρευνες όπως η UNICEF/WG Module on Inclusive Education. Το ίδιο ισχύει και για τα δεδομένα συμμετοχής στην άτυπη εκπαίδευση και κατάρτιση και για τα στοιχεία σχετικά με τον πληθυσμό των παιδιών εκτός σχολείου. (<http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/quick-guide-educationindicators-sdg4-2018-en.pdf>)

Σε παρόμοιες συστάσεις καταλήγει και το Γενικό Σχόλιο αρ. 4 της Επιτροπής για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία: Οι έρευνες, οι απογραφές και τα διοικητικά δεδομένα, πρέπει να συλλέγουν δεδομένα και για τους μαθητές που διαβιούν σε ιδρύματα. Τα κράτη πρέπει να υιοθετήσουν στρατηγικές ώστε να αντιμετωπίσουν τον αποκλεισμό των ατόμων με αναπηρία από τους εθνικούς μηχανισμούς συλλογής ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων, συμπεριλαμβανομένης της απροθυμίας των γονιών να παραδεχτούν ότι έχουν κάποιο παιδί με αναπηρία.

Η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της εκπαίδευσης περιλαμβάνει τη απαίτηση να αποτυπώνεται, εκτός των άλλων, ο βαθμός στον οποίο τα εκπαιδευτικά συστήματα συμβάλλουν στην εξασφάλιση της αποτελεσματικής συμμετοχής του ατόμου στην κοινωνία. Συνεπώς, απαιτούνται για δια-τομεακές συνέργειες και συμφωνίες (σε επίπεδο προσεγγίσεων και ορισμών), ώστε να εξετάζεται ο αντίκτυπος της εκπαίδευσης και σε τομείς όπως η απασχόληση και η συμμετοχή στην κοινωνική ζωή.

↳ **Αναπροσδιορισμός και διεύρυνση του πληροφοριακού συστήματος του Υπ. Παιδείας (My-school) που αποτελεί την καρδιά της συλλογής δεδομένων για τη συμπεριληπτική εκπαίδευση**

Η παρακολούθηση του δικαιώματος σε ισότιμη και χωρίς αποκλεισμούς εκπαίδευση απαιτεί την ανάπτυξη ευρύτερων, ευέλικτων και εξελισσόμενων συστημάτων συλλογής δεδομένων ώστε να είναι σε θέση να ενσωματώνουν περισσότερο σύνθετες μεταβλητές (όπως είναι η συνάφεια, η ποιότητα και ο σεβασμός των δικαιωμάτων). Είναι φυσικό ότι η καρδιά ενός πλαισίου συλλογής δεδομένων για τη συμπεριληπτική εκπαίδευση είναι το πληροφοριακό σύστημα του Υπουργείου Παιδείας «My-School», καθώς ο μεγαλύτερος όγκος των αναγκαίων στοιχείων αφορά σε δεδομένα που συλλέγονται σε επίπεδο σχολικής μονάδας.

Ακριβώς επειδή η αναπηρία αναφέρεται στη σχέση αλληλεπίδρασης των ατομικών χαρακτηριστικών (λειτουργικοί περιορισμοί) με του περιβαλλοντικούς παράγοντες, το πληροφοριακό σύστημα του υπουργείου αποτελεί το φυσικό χώρο για τη συλλογή δεδομένων και πληροφοριών που αφορούν όχι μόνο στον μαθητή, αλλά και σε όλους τους συντελεστές που διαμορφώνουν το εκπαιδευτικό/μαθησιακό περιβάλλον.

Οι αυξανόμενες, ωστόσο, απαιτήσεις για λογοδοσία και δεδομένα αξιολόγησης για την συμπεριληπτική εκπαίδευση, δημιουργούν μια ανάγκη για αναδιαμόρφωση και αναπροσδιορισμό του ρόλου των πληροφοριακών συστημάτων της εκπαίδευσης σε διεθνές επίπεδο, σύμφωνα και με τις συστάσεις της Unesco³⁴. Τα πληροφοριακά συστήματα πρέπει να είναι σε θέση, όχι μόνο να καταστήσουν αποτελεσματική τη διοίκηση των εκπαιδευτικών οργανισμών και υπηρεσιών, αλλά και να παρέχουν πληροφορίες που θα επιτρέπουν τον τεκμηριωμένο εκπαιδευτικό σχεδιασμό σε όλα τα επίπεδα και την αξιολόγηση της επιτυχίας των εφαρμοζόμενων εκπαιδευτικών πολιτικών.

Συνεπώς, απαιτείται η διεύρυνση του πληροφοριακού συστήματος ώστε να μπορεί να δέχεται δεδομένα διαφορετικής φύσης (ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα), και ειδικότερα το My-School προτείνεται:

- ➔ **Να ενσωματώνει στοιχεία μέσω της διαδικασίας αυτό-αξιολόγησης των σχολικών μονάδων τα οποία μπορούν να τροφοδοτήσουν δείκτες για τις ποιοτικές διαστάσεις της εκπαιδευτικής διαδικασίας: εκπαιδευτικές πρακτικές και εργαλεία, σχολική κουλτούρα και συστήματα αξιολόγησης, σχέσεις μέσα στη τάξη κ.α.**
- ➔ **Να ενσωματώνει διοικητικά δεδομένα που συλλέγονται από όλες τις υποστηρικτικές δομές και υπηρεσίες της εκπαίδευσης.**

➔ **Ξεκάθαρη σύνδεση των διαδικασιών συλλογής στατιστικών δεδομένων με την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού συστήματος και ένταξη της διάστασης της αναπηρίας σε όλες τις διαδικασίες αξιολόγησης/αποτίμησης της εκπαίδευσης**

Είναι συχνό το φαινόμενο να συλλέγονται πολλά δεδομένα τα οποία παραμένουν σε ακρηστία στο βαθμό που δεν ενσωματώνονται σε ένα συγκροτημένο πλαίσιο ανάλυσης και αξιολόγησης. Είναι πολύ σημαντικό να καθορισθεί ένα σαφές οργανωτικό πλαίσιο που θα καθορίζει όχι μόνο τους φορείς που εμπλέκονται στις διαδικασίες αξιολόγησης/αποτίμησης αυτών των στοιχείων, αλλά να προσδιορίζονται με ακρίβεια η κάθετη και οριζόντια συνεργασία και δικτύωση αυτών των φορέων χωρίς να υπάρχουν αλληλοεπικαλύψεις.

ΧΡΕΙΑΖΕΤΑΙ ΣΑΦΕΣ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΘΕΤΗ ΚΑΙ ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΗ ΤΩΝ ΦΟΡΕΩΝ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Βασικοί φορείς που εμπλέκονται θεσμικά στην αξιολόγηση της εκπαίδευσης:

- **Σχολική Μονάδα:** Η σχολική μονάδα αποτελεί το βασικό φορέα προγραμματισμού, υλοποίησης και αποτίμησης του εκπαιδευτικού έργου που επιτελεί ως συγκροτημένη δομή. Η διαδικασία προγραμματισμού και αποτίμησης του εκπαιδευτικού έργου πραγματοποιείται σε ετήσια βάση με ευθύνη του συλλόγου διδασκόντων κάθε σχολικής μονάδας, με βάση τα οριζόμενα στο άρθρο 47 του ν. 4547/2018.
- **Περιφερειακά Κέντρα Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού (ΠΕΚΕΣ)**
- **Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ)**
- **Αρχή Διασφάλισης της Ποιότητας στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (ΑΔΙΠΠΑΕ)**
- **Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων (ΥΠΠΕΘ).**

➔ **Αναλυτική ενημέρωση και ευαισθητοποίηση όλων των εμπλεκόμενων στις διαδικασίες συλλογής και ανάλυσης των δεδομένων**

Το Υπουργείο Παιδείας θα πρέπει να διασφαλίσει την **απρόσκοπτη συνεργασία και τον συντονισμό όλων των εμπλεκόμενων φορέων για τη συλλογή των δεδομένων**, στη βάση του κοινού σκοπού, θεσμοθετώντας κατάλληλα και σαφή πλαίσια αρμοδιοτήτων.

³⁴ Βλ. UNESCO Education Sector (2018), Re-orienting Education Management Information Systems (EMIS) towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning. Paris, UNESCO. Διατίθεται στη διεύθυνση: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000261943>

Συχνός αρνητικός παράγοντας που επηρεάζει την ποιότητα των δεδομένων των πληροφοριακών συστημάτων της εκπαίδευσης είναι, μεταξύ άλλων, η ελλιπής συμμόρφωση των διευθυντών/στελεχών των σχολείων αναφορικά με την ορθή και έγκαιρη συμπλήρωση και υποβολή των απαιτούμενων στοιχείων. Είναι λοιπόν αναγκαία **η συστηματική επιμόρφωση των αρμόδιων στελεχών της εκπαίδευσης σχετικά με την ορθή χρήση και συμπλήρωση των δεδομένων** στο πληροφοριακό σύστημα του Υπουργείου.

Ωστόσο, εκτός από την τεχνική κατάρτιση των στελεχών, είναι **αναγκαία η υλοποίηση δράσεων και παρεμβάσεων για τη διαμόρφωση «κουλτούρας αξιολόγησης» και «πολιτισμού εμπιστοσύνης» στα σχολεία**. Τέτοιες δράσεις πρέπει να περιλαμβάνουν ξεκάθαρη και αναλυτική ενημέρωση σχετικά με τη σημασία της συλλογής των δεδομένων, τις πιθανές χρήσεις των δεδομένων και τους μηχανισμούς που έχουν τεθεί σε λειτουργία αναφορικά με τα ευαίσθητα δεδομένα των μαθητών αλλά και του προσωπικού. Ειδικότερη έμφαση πρέπει να δοθεί και στην ενημέρωση των γονέων, ώστε καθησυχαστούν ως προς την ασφάλεια και τις ενδεχόμενες χρήσεις των δεδομένων.

Επιπροσθέτως, **η απαίτηση για ευρεία διάχυση των συλλεγόμενων στοιχείων και η διευκόλυνση της πρόσβασης όλων των ενδιαφερόμενων** σε αυτά, **καθιστά αναγκαία και την αναλυτική ενημέρωση όλων των χρηστών** ώστε να μπορούν να κατανοούν και να χρησιμοποιούν με ορθό τρόπο τα εν λόγω δεδομένα.

➔ Προσέγγιση και καταγραφή των μαθητών με αναπηρία με βάση το επίπεδο λειτουργικότητα και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν

Βασικός σκοπός της συλλογής στατιστικών και ερευνητικών δεδομένων για τα άτομα με αναπηρία είναι η διερεύνηση του βαθμού στον οποίο τα άτομα με αναπηρία μπορούν να συμμετέχουν στην κοινωνία και να απολαμβάνουν τα ανθρώπινα δικαιώματά τους σε ισότιμη βάση με τους άλλους. Σε αυτή τη βάση και η επιτροπή των Η.Ε. για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία συστήνει στα κράτη να αναλύουν όλα τα εκπαιδευτικά δεδομένα ανά κατηγορία αναπηρίας, καθώς αναγνωρίζει ότι ορισμένες κατηγορίες υπόκειται σε μεγαλύτερο κίνδυνο αποκλεισμού από το γενικό εκπαιδευτικό σύστημα. Ωστόσο, το ζήτημα της ερευνητικής καταγραφής των κατηγοριών /ειδών αναπηρίας δεν εγείρει μόνο ανησυχίες σχετικά με την εμπιστευτική χρήση των δεδομένων, αλλά προσκρούει και στην προβληματική σχετικά με τον λειτουργικό ορισμό της αναπηρίας και των κατηγοριών της.

Στο ελληνικό νομικό πλαίσιο, το οποίο έχει ενσωματώσει τους ορισμούς της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες, **ως «Άτομα με Αναπηρίες» νοούνται τα άτομα με μακροχρόνιες σωματικές, ψυχικές, διανοητικές ή αισθητηριακές δυσχέρειες, οι οποίες σε αλληλεπίδραση με διάφορα εμπόδια, ιδίως θεσμικά, περιβαλλοντικά ή εμπόδια κοινωνικής συμπεριφοράς, δύναται να παρεμποδίσουν την πλήρη και αποτελεσματική συμμετοχή των ατόμων αυτών στην κοινωνία σε ίση βάση με τους άλλους»** (ν.4488/2017, άρθρο 60). Σύμφωνα με το βιοψυχοκοινωνικό μοντέλο κατανόησης της αναπηρίας που υιοθετεί η Σύμβαση, γίνεται κατανοητό ότι, οι περιορισμοί που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία δεν αποτελούν φυσική απόρροια των σωματικών ή νοητικών δυσχερειών τους, αλλά αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης των ατομικών (βιολογικών, ψυχικών) παραγόντων με τα θεσμικά, αρχιτεκτονικά, ιδεολογικά και συμπεριφορικά εμπόδια.

Συνεπώς, και στο πεδίο της εκπαίδευσης, η υιοθέτηση αυτού του μοντέλου συνεπάγεται ότι χρειαζόμαστε αναλυτικά δεδομένα τόσο για τους σωματικούς /λειτουργικούς περιορισμούς και δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι μαθητές, όσο και για τους παράγοντες που εμποδίζουν ή διευκολύνουν την αποτελεσματική συμμετοχή τους στην εκπαίδευση.

Στη βάση αυτής της θεώρησης, η συλλογή δεδομένων με βάση τις ιατρικές διαγνώσεις όχι μόνο συντηρεί μια ξεπερασμένη αντίληψη για την αναπηρία, αλλά επίσης δεν παράγει αξιόπιστα δεδομένα για τον εκπαιδευτικό σχεδιασμό (καθώς οι εκπαιδευτικοί ενδέχεται να μην είναι σε θέση να γνωρίζουν την ακριβή διάγνωση για έναν μαθητή, μια διάγνωση μπορεί να μην παρέχει καμία πληροφορία για τις ανάγκες υποστήριξης του κάθε μαθητή, ενώ και μαθητές με την ίδια διάγνωση μπορεί να έχουν τελείως διαφορετικό επίπεδο λειτουργικότητας).

Έτσι, οι διεθνείς πρακτικές στην έρευνα και την καταγραφή των ατόμων με αναπηρία, και στο πεδίο της εκπαίδευσης, προσανατολίζονται πλέον στη λειτουργική προσέγγιση της αναπηρίας και επικεντρώνονται στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα άτομα στην καθημερινή τους δραστηριότητα. Η UNESCO³⁵ συστήνει στα Κράτη να σχεδιάζουν τα πληροφοριακά συστήματα της εκπαίδευσης, ώστε να είναι σε θέση να προσδιορίζουν τους μαθητές με αναπηρία με βάση τις λειτουργικές δυσκολίες, καθώς έχει αποδειχθεί ότι αυτή η μέθοδος είναι περισσότερο αξιόπιστη για την ταυτοποίηση τους. Επίσης, σύμφωνα πάλι με την UNESCO, **είναι αναγκαία και η καταγραφή της σοβαρότητας της αναπηρίας**. Η σημασία να καταγράφεται η σοβαρότητα της αναπηρίας είναι μεγάλη καθώς είναι πολύ διαφορετικές οι ανάγκες υποστήριξης και τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι μαθητές ανάλογα με τη βαρύτητα της αναπηρίας τους. Επίσης, η καταγραφή ακόμα και μέτρων ή μικρών δυσκολιών εξασφαλίζει ότι θα λαμβάνονται υπόψη και οι ανάγκες των μαθητών που δεν αντιμετωπίζουν σοβαρές αναπηρίες αλλά ωστόσο χρήζουν πρόσθετης υποστήριξης.

Ιδιαίτερα χρήσιμο, ως προς την ενσωμάτωση της διάστασης της αναπηρίας στα σύστημα συλλογής πληροφοριών της εκπαίδευσης, είναι το τεχνικό φυλλάδιο που έχει εκπονήσει η **UNICEF με τίτλο “Education Management Information Systems and Children with Disabilities”** (2014). Σε αυτό προτείνεται ένα σύνολο ελάχιστων ερωτήσεων προς χρήση στα πληροφοριακά συστήματα της εκπαίδευσης με στόχο την ταυτοποίηση των παιδιών με αναπηρία. Τα ερωτήματα σκόπιμα δεν περιλαμβάνουν στην διατύπωση τους τη λέξη «αναπηρία» ώστε να περιορίζετε ο στιγματισμός των μαθητών. Ταυτόχρονα, δίνουν τη δυνατότητα να καταγράφεται το είδος αλλά και η σοβαρότητα της αναπηρίας. Τέλος τα ερωτήματα της UNICEF, που παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα, επιτρέπουν τη καταγραφή της πολλαπλής αναπηρίας αλλά και το πλήθος των μαθητών που αντιμετωπίζουν συγκεκριμένες δυσκολίες.

Πίνακας 3

Σε σύγκριση με τα παιδιά της ίδιας ηλικίας, πόσοι μαθητές έχουν εγγραφεί στο σχολείο με δυσκολίες στους ακόλουθους τομείς (ένα παιδί μπορεί να μετρηθεί σε περισσότερους από έναν τομείς):

	Όραση	Ακοή	Αδρή κινητικότητα (π.χ. περπάτημα, ανέβασμα σκαλιών)	Λεπτή κινητικότητα (π.χ. γράψιμο με μολύβι)	Γνωστικές/ Νοητικές λειτουργίες	Επικοινωνία (μπορεί να καταλαβαίνει τους άλλους και να γίνεται κατανοητός/η σε αυτούς όταν προσπαθεί να επικοινωνήσει)	Συμπεριφορά και κοινωνικοποίηση
	Μικρή δυσκολία Μεγάλη δυσκολία	Μικρή δυσκολία Μεγάλη δυσκολία	Μικρή δυσκολία Μεγάλη δυσκολία	Μικρή δυσκολία Μεγάλη δυσκολία	Μικρή δυσκολία Μεγάλη δυσκολία	Μικρή δυσκολία Μεγάλη δυσκολία	Μικρή δυσκολία Μεγάλη δυσκολία
Αγόρια							
Κορίτσια							

Πηγή: UNICEF, Webinar, 6

Ειδικότερα πρέπει να τονιστεί ότι, είναι αναγκαίο σε ένα τέτοιο σύστημα να μπορούν **να καταγράφονται για κάθε μαθητή οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει αναλυτικά, και όχι μόνο η σοβαρότερη αυτών**, καθώς μπορεί ο μαθητής να χρειάζεται προσαρμογές ή υποστήριξη αναφορικά και με τις λιγότερο σοβαρές αναπηρίες/δυσκολίες. Επιπροσθέτως, έννοιες όπως η πολλαπλή αναπηρία δεν μας βοηθάνε να καταλάβουμε τους λειτουργικούς περιορισμούς που αντιμετωπίζει ο μαθητής.

³⁵ UNESCO Inclusive Policy Lab, Webinar “Making schools inclusive for children with disabilities”, Διατίθεται στο: <https://en.unesco.org/inclusivepolicylab/learning/making-schools-inclusive-children-disabilities>.

Για παράδειγμα, παιδί με μεγάλη κινητική δυσκολία (ημιπληγία) αντιμετωπίζει ταυτόχρονα σοβαρές μαθησιακές δυσκολίες. Η χωριστή καταγραφή αυτών δυσκολιών επιτρέπει αφενός την ολοκληρωμένη μακροπρόθεσμη παρακολούθηση της εξέλιξης του μαθητή και της αποτελεσματικότητας της υποστήριξης και των παρεμβάσεων που υλοποιήθηκαν ατομικά, αφετέρου δίνει τη δυνατότητα να αποτυπωθούν τα πραγματικά μεγέθη των διαφορετικών ειδών αναπηρίας/δυσκολίας στον μαθητικό πληθυσμό και να σχεδιαστούν πολιτικές αντιμετώπισης των αναγκών σε υποστήριξη.

Προκειμένου να είναι εφικτή η μέγιστη αξιοποίηση της πληροφορίας αναφορικά με τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει ο μαθητικός πληθυσμός, θα πρέπει **οι δυσκολίες να καταγράφονται στο ατομικό επίπεδο του μαθητή**, ώστε να μπορεί να γίνει διασταύρωση με άλλες μεταβλητές (για παράδειγμα με δείκτες σχολικής επίδοσης) και να παράγονται οι δείκτες παρακολούθησης και αξιολόγησης της εφαρμογής του άρθρου 24 της Σύμβασης. Το να γνωρίζουμε το συνολικό πλήθος των μαθητών με δυσκολίες παρότι είναι στοιχειωδώς αναγκαίο στον σχεδιασμό οποιασδήποτε πολιτικής, δεν επαρκεί, καθώς δεν μας δίνει πληροφόρηση σχετικά με την υποστήριξη που λαμβάνουν οι μαθητές ανά κατηγορία αναπηρίας, τη σχολική εξέλιξη και τα εκπαιδευτικά αποτελέσματα.

Η καταγραφή της αναπηρίας στο πλαίσιο του My-School, με βάση τις λειτουργικές δυσκολίες των μαθητών, διευκολύνει σε μεγάλο βαθμό τη συσχέτιση αυτών των δεδομένων με στοιχεία εθνικών ερευνών και στοιχείων του ελληνικού και ευρωπαϊκού στατιστικού συστήματος, καθώς όλο και περισσότερο στις έρευνες πληθυσμού ενσωματώνεται πλέον η λειτουργική προσέγγιση της αναπηρίας.

Τέλος, η προτεινόμενη προσέγγιση είναι περισσότερο συμβατή με ένα πλαίσιο συλλογής δεδομένων εντός των σχολικών μονάδων, αφού **δεν προϋποθέτει ειδικές γνώσεις εκ μέρους των εκπαιδευτικών**, αλλά τους ζητάει να εντοπίσουν δυσκολίες, οι οποίες είναι εφικτό να παρατηρηθούν στην καθημερινή αλληλεπίδραση που έχουν με τον μαθητή/ρια. Ωστόσο, απαιτείται εκ μέρους του υπουργείου η σύνταξη αναλυτικών οδηγιών και η υλοποίηση σεμιναρίων επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών στην ορθή συμπλήρωση αυτών των δεδομένων ώστε να είναι σε θέση να εντοπίζουν ορθά και έγκαιρα τις δυσκολίες των μαθητών. Γενικές έννοιες όπως «μικρή/μεγάλη δυσκολία» θα πρέπει να αποσαφηνιστούν και μέσω της χρήσης τυποποιημένων παραδειγμάτων και περιπτώσεων.

Τα κείμενα πολιτικής έχουν ως αντικείμενο την ανάδειξη επίκαιρων προβλημάτων και προκλήσεων στο πεδίο των πολιτικών για την αναπηρία, και τη διατύπωση συστάσεων για την άρση των εμποδίων που αντιμετωπίζουν τα άτομα με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις στην προσπάθειά τους να ασκήσουν τα ανθρώπινα δικαιώματά τους. Ειδικότερα, στοχεύουν στη διατύπωση τεκμηριωμένων συστάσεων στη βάση δεδομένων και αναλύσεων της υφιστάμενης κατάστασης, αξιοποιώντας: τα ευρήματα που προκύπτουν στο πλαίσιο του ερευνητικού έργου του «Παρατηρητηρίου Θεμάτων Αναπηρίας», την πολύπλευρη δράση και εμπειρία της Ε.Σ.Α.μεΑ. σε όλα τα πεδία άσκησης των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις, σύγχρονα επιστημονικά δεδομένα και αναλύσεις από διαφορετικές πηγές και έγκυρους φορείς. Στόχος του Παρατηρητηρίου Θεμάτων Αναπηρίας είναι τα κείμενα πολιτικής να παρέχουν στοχευμένα και συνοπτική πληροφόρηση ώστε να είναι προσιτά στους εμπλεκόμενους φορείς και σε κάθε ενδιαφερόμενο πολίτη, με ή χωρίς αναπηρία.

ISBN παρούσας έκδοσης (e-book PDF): 978-618-5124-18-2
ISBN πρωτότυπης έκδοσης (έντυπο βιβλίο): 978-618-5124-12-0

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

